

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Художньо-педагогічний факультет
Кафедра івент-індустрій, культурології та музеєзнавства

ДИПЛОМНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр» за спеціальністю
027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство»

ТЕРЕБУС КРИСТІНИ АНДРІЇВНИ

МУЗЕЇ ТА АРТ-ГАЛЕРЕЇ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.
ОСОБЛИВОСТІ ЇХНІХ ЕКСПОЗИЦІЙ КРИЗЬ ПРИЗМУ
СУЧАСНОСТІ

Науковий керівник: доктор культурології,
професор кафедри івент-індустрій, культурології
та музеєзнавства, **проф. Виткалов С.В.**

Рівне 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Музейна справа малих міст: аналіз музеїв Здолбунівщини, Костополя та Сарн	13
1.1 Музеї Здолбунівщини	13
1.2. Костопільський музей лісу.....	26
1.3. Сарненські музеї та культурні осередки.....	27
РОЗДІЛ 2. Провідні центри історико-культурної спадщини Рівненщини: Острог, Дубно, Пересопниця.....	32
2.1 Історико-культурна спадщина Дубна	32
2.2. Музеї Острога	35
2.3. Історико-археологічний комплекс «Пересопниця».....	41
РОЗДІЛ 3. Музеї Рівного як осередки історичної пам'яті та культурного розвитку	45
3.1 Рівненський обласний краєзнавчий музей	45
3.2 Літературний музей Уласа Самчука	52
3.3 Музей «Ковальські витребеньки» в Рівному.....	57
РОЗДІЛ 4. Значення музеїв та арт-галерей Рівненської області крізь призму сучасності.....	60
ВИСНОВОК	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРАИ.....	Ошибка! Закладка не определена.

ВСТУП

Новітній час в історії України, низка суспільних зрушень, зокрема й реформа місцевого самоврядування та війна змінили ракурс бачення багатьох проблем і напрямів розвитку країни та її регіонів, стимулювали зміну стереотипів мислення, а відтак – і форм культурної діяльності. По різному це виявляється в кожному конкретному регіоні. Не є виключенням і Західне Полісся, складовою якого є Рівненщина.

Спробуємо виявити особливості організації музейної практики у цьому терені, виходячи із зазначених вище настанов. Отже:

Рівненська область має потужний культурно-історичний потенціал, представлений широкою мережею музеїв – історичних, краєзнавчих, меморіальних, тематичних – та окремими осередками сучасного візуального мистецтва. Такі заклади, як Дубенський історико-культурний заповідник, Музей книги та друкарства в Острозі, Краєзнавчий музей у Рівному, Етноцентр «Полісся» в Сарнах, а також локальні приватні ініціативи та художні галереї, відіграють важливу роль у збереженні та популяризації регіональної спадщини.

Однак у період глобалізаційних викликів, скорочення фінансування, міграційних процесів і зростаючого попиту на інтерактивні, інноваційні підходи до культури, постає потреба у комплексному аналізі стану музейної та виставкової інфраструктури Рівненщини. Вивчення того, як ці інституції адаптуються до умов сучасності, які функції вони виконують у локальних громадах, які форми взаємодії з відвідувачами застосовують – є вкрай актуальним.

Дослідження дозволяє не лише проаналізувати наявні практики, а й окреслити перспективи подальшого розвитку, зокрема в контексті децентралізації, культурного туризму, цифрової трансформації та освітніх

ініціатив. Актуальність теми також зумовлена недостатньою кількістю цілісних наукових праць, присвячених саме музейно-галерейному простору Рівненської області, що потребує систематизації та фахового осмислення. Утім, із наявних, які вдалося відшукати та зробити предметом наукового студіювання, загальна картина виявилася достатньо привабливою.

У процесі роботи над дослідженням було проаналізовано ряд джерел, як наукових, так і публіцистичних, що висвітлюють історію, структуру, експозиції та роль музеїв у культурному середовищі регіону. Вони дають можливість переконатися у достатньо високому інтересі до тих процесів, що відбуваються в галузі, а відтак – допомагають краще зрозуміти тенденції в її розвитку:

Кузьменко І. В. у праці *«Історія Дубенського замку: археологічні дослідження і музейні експонати»* (2018 р.) здійснив глибокий аналіз історико-архітектурного розвитку Дубенського замку, приділяючи увагу археологічним відкриттям та музейному наповненню фортеці. Автор акцентує на важливості археологічних знахідок у формуванні музейних колекцій та ідентичності Волині. Сидорчук О. П. у монографії *«Фортифікаційна архітектура Волині»* (2017 р.) досліджує особливості оборонних споруд регіону, зокрема й Дубенський замок, як унікальний приклад ренесансної архітектури з елементами модернізаційних перебудов XVII-XVIII ст. Інтернет-ресурси, зокрема *офіційний сайт Дубенського замку*, *Rivne.Travel* та *Rivne.News*, слугують джерелами сучасної інтерпретації історії замку, з описами музейних експозицій, виставкової діяльності та туристичної привабливості. Сайт Національного університету «Острозька академія» та публікація у *«Вістях Рівненщини»* висвітлюють діяльність *Музею історії академії*, акцентуючи на оновленні експозицій, інтерактивних підходах до подання матеріалу та інтеграції музею в освітній процес. Джерела з туристичних та освітніх порталів (*Rivne.travel*, *ROR.gov.ua*, *ITV Media*, *Rest.guru.ua*) інформують про *Музей нумізматики в Острозі*, розташований в садибі Шейненберга. Вони

розкривають тематику виставок, унікальні колекції монет та сучасні форми презентації (цифрові стенди, віртуальні тури). *Музей книги та друкарства в Острозі* досліджується крізь огляди на туристичних сайтах (*Rivne.Travel*, *Chytomo.com*, *Horyn.info*, *Rivne-Day.com*, *Secretland.info*), де висвітлено його структуру (поверхове зонування), тематичні блоки (Острозька Біблія, друкарська техніка, стародруки), а також роль музею у популяризації українського книгодрукування. Сарненський історико-етнографічний музей висвітлено у джерелах *Rivne.Travel*, *Drymba.com*, *Ridna.ua* та *ITVMG*, які описують його багату колекцію артефактів, пов'язаних із життям мешканців Полісся, а також нові надходження, зокрема речі з Бахмута. інформація про *Костопільський музей лісу* зібрана з офіційного сайту лісництва та порталів *EcoUA*, *Rivne.News*. Автори підкреслюють екологічне й освітнє значення музею, наявність зразків флори, фауни та інтерактивних зон для школярів і туристів. У контексті дослідження музеїв малих міст значне місце займають *Здолбунівський краєзнавчий музей*, *музей Свято-Георгіївської церкви в с. Кунин* та музеї у Дермані й Мізочі. Автори як-от Остапук В. П., Галабурда Ю. А., Жив'юк А. та інші у своїх працях розкривають історико-культурні аспекти Волині, особливості музейного представлення матеріалів про українське село, міжвоєнний період, релігійне життя та локальні етнографічні особливості. Колективна праця «*Здолбунів в історико-культурному просторі Волині*» (2024) є важливим узагальнюючим джерелом, що інтегрує результати архівних досліджень, польових експедицій і музейних реконструкцій.

У процесі підготовки бакалаврської роботи виявлено та проаналізовано чимало різноспрямованих інформаційних джерел, у яких у тій чи іншій мірі розглядаються питання культурного простору та ролі музеїв у цьому процесі, вони включають в себе авторські наукові публікації, електронні джерела (офіційні сайти, туристичні портали) та публіцистичні видання. Це, зокрема:

Жив'юк А., Фелонюк А., Александрович В. та ін. – *Дермань і Мізоч в*

історії та культурі Волині. Тищенко О., Кірсев Ю. – Здолбунів на Волині. Історичний вернісаж. Давидюк Р., Жив'юк А., Марчук В., Остапук В. – Здолбунів в історико-культурному просторі Волині. Офіційний сайт Дубенського замку. Rivne.Travel – Дубенський замок — історія та пам'ятка архітектури. Офіційний сайт Костопільського лісництва. Rivne.Travel – Музей лісу в Костонолі. Офіційний сайт Острозької академії – Музей історії академії. Rivne.Travel – Музей книги та друкарства в м. Острог. Rivne.Travel – Музей нумізматики. Rest.guru.ua – Усадьба Шейненберга — Музей нумізматики. Острозька Вежа – Острозька академія — туристична інформація. Rivne-Day.com – Музей книги та друкарства в Острозі. Офіційний сайт Музею книги та друкарства. Secretland.info – Історія українського книгодрукування. Drymba.com – Сарненський історико-етнографічний музей. Rivne-Day.com – Сарненський історико-етнографічний музей. Rivne.Travel – Сарненський історико-етнографічний музей. Ridna.ua – Сарненський історико-етнографічний музей. Національний університет «Острозька академія» – Музей історії академії. Rivne.News – Дубенський замок: оборонна фортеця Волині. EсоUA – Музей лісу в Костонолі: збереження природи Полісся. Rivne.News – Костопільський музей лісу — центр екологічної освіти. Вісті Рівненщини – Чим вражатиме оновлений музей історії Острозької академії? Рівненська обласна рада – В Острозі відкрилася оновлена виставка монет. ITV Media Group – Презентація колекції монет-писанок в Острозі. Чи – Чому варто відвідати Музей книги в Острозі. Ногун.info – П'ять цікавинок оновленої експозиції Музею книги. Itvmg.com – У музеї в Сарнах передали речі з околиць Бахмута. History.rayon.in.ua – У Здолбунівському музеї відкрили експозиційні коридори. Названі та інші подібні дають підставу по іншому подивитися на регіональну культурну практику, зрозуміти тенденції її розгортання.

Серед ґрунтовних інформаційних праць стосовно музейної галузі регіону, можна назвати низку досліджень професора Рівненського державного

гуманітарного університету С.Виткалова, предметом уваги якого є і ця сфера. До прикладу, згадаємо такі: Виткалов С.В., Бояр Н.М. Регіональні культурні практики в діяльності музеїв Рівненщини. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб.* Вип. 27 (культурологія). Рівне: РДГУ, 2018. С. 113-118; Виткалов С.В., Кравчик Ю.П. Літературно-меморіальний музей Лесі Українки в культурному просторі Західного Полісся. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб.* Вип. 29. Рівне : РДГУ, 2018. С. 162-167 (культурологія); Шетеля Н.І., Виткалов С.В. Трансформаційні процеси в галузі культури: нові підходи і тенденції. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб.* Рівне: РДГУ, 2019. Вип. 31 (культурологія). С. 169-175 (категорія «Б»); Кравчук Я.Л., Виткалов С.В. Проблеми функціонування музеїв регіону у першому 20-літті ХХІ століття і шляхи їх вирішення. *Наука. Освіта. Суспільство очима молодих: наук. зб.* Вип. ХІІІ. Рівне: РДГУ, 2020. С. 95-97 [180 с.]; Виткалов С.В. Ціннісний ряд художнього життя країни: регіональний вимір. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб.* Вип. 37 (культурологія). Рівне: РДГУ, 2021. С. 57-65 [195 с.] (категорія «Б»); Гоцалюк А.А., Виткалов С.В. Музейна комунікація в практиці діяльності установ культури. *Вісн. Маріуполь. держ. ун-ту. Серія: Філософія. Культурологія. Соціологія.* Маріуполь: МДУ, 2021. Вип. 22. С. 23-32 [153 с.] (категорія «Б») та багато ін.,

У цьому ряду можна згадати й низку праць, підготовлених ним спільно з проф. В.Виткаловим, спрямованих на з'ясування «молодіжного» сегменту розвитку культурного простору – Виткалов С.В., Виткалов В.Г. Форми стимулювання професійного становлення молоді: досвід кафедри культурології та музеєзнавства Рівненського державного гуманітарного університету. *Вища школа*, 2021. № (9). С.23-27; Виткалов С.В. Галузь культури і вища школа: пошук взаємодії в умовах трансформації: полемічні нотатки. *Вища школа*, 2022. № 1-2 (210). С.69-76; Виткалов С.В., Виткалов В.Г. Галузь культури в умовах

експерименту: теоретичні нотатки до регіональної трансформації. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб.* Вип. 41 (серія «культурологія»). Рівне: РДГУ, 2022. С.36-42 [83 с.] та багать інших, зміст яких торкається не лише трансформаційних процесів у галузі, але й змін у суспільній свідомості населення останнім часом і виявлення ролі мережі установ культури у цьому процесі та просторі. При цьому музей в них посідає далеко не останню роль. Усі вони наголошують на значній ролі музейної мережі для формування політичної культури, історичної свідомості та пам'яті і їх значенні у становленні молодого людини чи зміні ціннісних орієнтирів українського соціуму загалом. Загалом знайомство з ними надало можливість переконатися у важливості музейної установи в культурній інфраструктурі регіону, її проблемному ряді та тенденціях.

Мета дослідження: осмислити значення музеїв та арт-галерей Рівненщини крізь призму сучасності.

Завдання дослідження:

1. Виявити і проаналізувати інформаційну та джерельну базу наукового пошуку та з'ясувати її роль у формуванні регіонального культурного простору.
2. Узагальнити отримані дані.
3. Осмислити значення музеїв та арт-галерей Рівненської області крізь призму сучасності.

У бакалаврській роботі використовувалася низка методів аналізу і синтезу, дедукції та індукції, історичної реконструкції, а також контент-аналіз, культурологічний та інші, за допомогою використання яких вдалося отримати саме такий ракурс бачення проблеми.

Предмет наукового пошуку: сучасна музейна мережа регіону в умовах її трансформаційних змін.

Об'єкт дослідження: стан функціонування регіональних музеїв як соціальних інститутів сучасного українського суспільства.

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації зібраного і критично осмисленого матеріалу і на цій підставі формування загальної концепції розвитку регіональної музейної мережі, а також:

- виявлення специфіки організації музейної діяльності в окремих культурних локаціях Рівненщини;
- з'ясування ролі музеїв на різних рівнях регіональних локацій;
- уточнення значення функціонування історико-культурних та історико-меморіальних заповідників Рівненщини;
- виявлення ролі музейних галерей регіону у розширенні потенціалу культурного простору в умовах сьогодення.

Апробація цього матеріалу здійснювалася у різних формах та напрямках, зокрема під час здобуття вищої освіти на спеціальності 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство» у Рівненському державному гуманітарному університеті, зокрема на лекційних та практичних заняттях із професійно-орієнтованих дисциплін, а також під час виступів на науково-практичних конференціях різних рівнів:

- **Теребус Х.А.** – здобувачка ступеня вищої освіти «Бакалавр» спеціальності 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство», Рівненський державний гуманітарний університет. Художні структури Рівненщини крізь призму їх експозицій. *Євроінтеграційні процеси в сучасній Україні в час війни: освітній і культурно-мистецький вимір*: XX міжнар. наук.-практ конф., м. Рівне, 21-22 листоп. 2025 р.: Програма. Рівне: РДГУ, 2024. С. 39 [40 с.].

- **Теребус Х.А.** – здобувачка ступеня вищої освіти «Бакалавр» спеціальності 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство», РДГУ – Регіональний музей як форма популяризації культурної спадщини. *Творчий універсалізм у культурі, мистецтві, освіті: ідентифікаційний, комунікаційний, синергетичний виміри*»: між нар. Наук.-практ. інтернет-конф., Прикарпатський НУ ім. В.Стефаника, 23-24.05.2024 р.: програма. Івано-Франківськ, 2024. С. 11 [21 с.].

- **Теребус К.А.** – здобувачка ОС «Бакалавр» спец. 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство», РДГУ – Музей У.Самчука як тип меморіального музею у просторі регіональної культурної інфраструктури. *Музей та відродження культурного ландшафту*: II міжнар. Круглий стіл із міжнародною участю, м. Київ: Маріуполь. держ. ун-т, 17.05.2024 р.: Програма. Київ, 2024. С. 7 [26 с.].

- **Теребус К.А.** – здобувачка ОС «Бакалавр» спец. 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство», РДГУ (н. к. – С.Виткалов) – Музейна мережа невеличких локацій регіону: особливості функціонування в добу постглобалізму: *Феномен культури постглобалізму: повоєнні світи та культурна демократія*: міжнар. наук.-практ. конф., 27.11.2024 р., м. Київ: Програма. Київ: МДУ, 2024. С. 29 [32 с.].

- **Теберус К.** – здобувачка ОС «Бакалавр» спец. 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство», РДГУ (н. к. – проф. С.В.Виткалов) – Музеї й галереї м. Здолбунів (Рівненщина): власний досвід організаційної практики. *Студії з інформаційної науки, соціальних комунікацій та філології в сучасному світі*: міжнар наук-практ конф. Маріуполь (Київ), 24.10.2024. Київ, 2024. С. 23 [29 с.].

- **Теребус Х.А.** – здобувачка ступеня вищої освіти «Бакалавр» спеціальності 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство», Рівненський державний гуманітарний університет – Культурний потенціал музейної мережі Рівненщини крізь призму її фондів. *Звітна наукова конференція професорсько-викладацького складу, аспірантів, докторантів, магістрантів та студентів РДГУ за 2024 рік*: Програма. Рівне: РДГУ, 2025. С. 42 [54 с.].

- **Теребус Х.А.** – здобувачка ступеня вищої освіти «Бакалавр» спеціальності 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство», Рівненський державний гуманітарний університет (наук. кер. – проф. С.Виткалов) – Приватний музей у контексті оптимізації вільного часу відвідувачів. *Культурно-мистецькі практики і процеси у дискурсі сучасного наукового діалогу*: Всеукр. наук.-практ. конф., 20-21 берез. 2025 року, м. Київ. Київ, 2025. С.13 [25 с.].

- **Теребус Х.А.** – здобувачка ступеня вищої освіти «Бакалавр» спеціальності 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство», Рівненський державний гуманітарний університет (наук. кер. – проф. С.Виткалов) – Музей у системі популяризації культурної спадщини. *Молоді музикознавці: Програма XXVI міжнар. наук.-практ. конф. у рамках VII міжнар. науково-творчого проекту «Сучасне музикознавство та виконавство: від теоретичного дискурсу до виконавської практики»*: 28-30 берез., 2025 року. Київ, 2025. С. 21 [24 с.].

- **Теребус Х.А.** – здобувачка ступеня вищої освіти «Бакалавр» спеціальності 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство», Рівненський державний гуманітарний університет (наук. кер. – проф. С.Виткалов) – Регіональний музей в системі культурних практик: *Професійна мистецька освіта: науково-методичні аспекти: V всеукр. наук.-практ. конф.*, Київ, 26-27.02: Програма. Київ, 2025. С. 24 [27 с.].

- **Теребус Х.А.** – здобувачка ступеня вищої освіти «Бакалавр» спеціальності 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство», Рівненський державний гуманітарний університет (наук. кер. – проф. С.Виткалов) – Інформаційна діяльність приватного музею в регіоні: власний досвід організації: *Музеї і відродження культурного ландшафту: III круглий стіл із міжнародною участю з нагоди Дня музеїв*. Маріупольський держуніверситет (Київ), 16.05.2025 р. Київ, С. 18. [27 с.].

- **Теребус Х.А.** – здобувачка ступеня вищої освіти «Бакалавр» спеціальності 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство», Рівненський державний гуманітарний університет (наук. кер. – проф. С.Виткалов) – Регіональний музей: особливості функціонування і потреби практики. *Культура і мистецтво в освітньому вимірі: досвід та інновації*: Програма I всеукр. наук.-практ. конф., 13.05.2025 року, м. Калуш. Івано-Франківськ, 2025. С. 7 [12 с.].

- **Теребус Х.А.** – здобувачка ступеня вищої освіти «Бакалавр» спеціальності 027 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство», Рівненський державний

гуманітарний університет (наук. кер. – проф. С.Виткалов) – Інформаційна діяльність приватного музею в регіонах: власний досвід становлення: Культурні практики крізь призму молодих дослідників: *Круглий стіл: Ін-т культурології НАМ України- НаУ «КМА»*. Київ, НаУ «Києво-Могилянська академія», 23 лют. 2025 р. Київ, 2025. С. 4 [7 с.]

Робота над текстом дослідження сформувала відповідну його структуру, зміст якої можна представити наступним чином: Музеї Сарн, Здолбунівщини та Костополя і об'єднанні у **перший розділ** «Музейна справа малих міст: аналіз музеїв Здолбунівщини, Костополя та Сарн». **Другий розділ** присвячений державному історико-культурному заповіднику «Острог», державному історико-культурному заповіднику «Дубно» та культурно-археологічному центру «Пересопниця» - «Провідні центри історико-культурної спадщини Рівненщини: Острог, Дубно, Пересопниця». Місто Рівне та його музеї об'єднанні у **третій розділ** – «Музеї Рівного як осередки історичної пам'яті та культурного розвитку». **Четвертий розділ** представлений узагальненням та осмисленням отриманої інформації – «Значення музеїв та арт-галерей Рівненської області крізь призму сучасності».

Загальний обсяг бакалаврської роботи складає 73 сторінки, список використаної літератури нараховує 67 назв.

РОЗДІЛ 1. МУЗЕЙНА СПРАВА МАЛИХ МІСТ: АНАЛІЗ МУЗЕІВ ЗДОЛБУНІВЩИНИ, КОСТОПОЛЯ ТА САРН.

1.1 Музеї Здолбунівщини.

У загальній структурі музейної діяльності конкретних локацій важливе місце посідає Здолбунів – помітна транспортна та й промислова магістраль Західної України, яка чимало років знаходиться в числі важливих галузей народного господарства. Має він і достатньо розвинену культурну інфраструктуру, основні заклади якої забезпечують відпочином і раціональне проведення вільного часу його громадян. І в цьому ряду в даній локації функціонує низка музейних установ, частину яких й спробуємо розглянути у цьому дослідженні.

Здолбунівський краєзнавчий музей є досить цікавим місцем у Здолбуніві. Це не лише місце зберігання старовинних артефактів, це місце є справжнім культурно-історичним центром, який відіграє дуже велику роль у житті міста. Унікальність музею в тому, що він здатен поєднувати минуле і сучасність, оживляючи сторінки історії через простір, експозиції та події. Розташований у будівлі, що колись була поліцейським відділенням, музей несе на собі відбиток часу, зберігаючи архітектурну спадщину початку 20 століття. Його відкрили у 2014 році і це стало своєрідною віхою у розвитку культурного життя Здолбунова. Музей став місцем, де кожен мешканець міста може торкнутися минулого, відчувати тяглість поколінь, побачити, якою ціною виборювалася незалежність, і як формувався національний дух. Значення музею виходить далеко за межі традиційної музейної функції. Це – динамічний простір, де створюється сучасний контент: історичні відео блоги, фільми, театралізовані екскурсії. Проєкти як-от «Я – історія» чи «Ніч у музеї», усе це формує новий формат взаємодії з історією, роблячи її доступною, живою та цікавою для молодого покоління [2, 3].

Окремо варто згадати гастро-екскурсії з повстанською кухнею та історичні реконструкції, спрямовані на розкриття історичної правди про період, який знаходиться від нас на значній історичній відстані. Вони не лише додають інтерактивності, а створюють унікальний досвід – синтез культури, історії та емоцій. Такі події сприяють зростанню туристичної привабливості міста та розвитку локального патріотизму.

Історія сучасної будівлі, в якій зараз знаходиться Здолбунівський краєзнавчий музей, почалася у 1903 році. Тоді у центрі міста збудували поліцейське відділення з камерами попереднього ув'язнення. Будівля зведена з унікальної цементної цегли, зразки якої майже не збереглися до нашого часу, навіть у Здолбунові – колишньому центрі цементної промисловості [3].

У різні історичні періоди ця будівля виконувала різноманітні функції та належала різним установам. У 1914 році тут почало діяти секретне жандармське відділення Міністерства внутрішніх справ Російської імперії.

У період із 1920 по 1939 рік приміщення використовувала поліція Польської Республіки, зважаючи на факт знаходження цих територій під впливом Польщі. У 1939-1941 роках, після приєднання Західної України до УРСР, воно перебувало у підпорядковування районного відділу НКВС УРСР. Під час німецької окупації, 1941 по 1944 рік, будівлю займала спершу німецька, а з вересня 1941 року – українська поліція; з березня 1943 року тут діяла польська допоміжна міліція, відома як відділи «шуцманшафту» [3]. Кожна зі згаданих структур особливо не переймалася збереженням приміщення чи тим більше – артефактів із ним пов'язаних.

Після повернення радянської влади, з 1944 по 1953 рік будівлю знову використовував районний відділ НКВС-МВС. У 1954-1956 роках тут працювали поліклінічне відділення Здолбунівської районної лікарні та станція швидкої медичної допомоги, яка діяла до 1973 року.

У період з 1960 по 1990 роки в приміщенні розміщувалися стоматологічна поліклініка та зубопротезне відділення центральної районної лікарні [4].

Із 1998 по 2008 рік будівлю займав відділ Державної служби охорони МВС України в Рівненській області. 22 жовтня 2014 року приміщення було офіційно передано для створення районного краєзнавчого музею історії Здолбунова та Здолбунівщини [4]. І з того часу розпочинається його організаційно-культурна діяльність, спрямована на повернення місту історичної пам'яті.

А 22 червня 2022 року Здолбунівська міська рада ухвалила рішення присвоїти музею ім'я Олега Тищенка [6]. Однак особливих фінансових підтримок, пов'язаних зі зміною його зовнішнього вигляду цьому приміщенню не надавалося. Утім нині установа продовжує функціонувати, орієнтуючись на культурні запити громади.

Музей активно розвиває напрям медіа-діяльності. Зокрема, саме на його базі було знято перший випуск історично-кулінарного блогу **«Я — Історія»** під назвою **«Шумлять жорна»**. Цей дебютний епізод ґрунтується на творчості Уласа Самчука та присвячений темі кухні Української повстанської армії 1940-х років. Проєкт поєднує елементи історії, культури та гастрономії, формуючи новий підхід до подачі історичного матеріалу [6].

Окрім того, на базі музею було створено п'ятихвилинний короткометражний фільм **«Ніч у музеї»** — відеоекскурсію, що дозволяє відвідувачам із різних куточків світу ознайомитися з музейними залами. У фільмі відтворено історії персонажів, тісно пов'язаних із містом Здолбунів та архітектурою будівлі, в якій розміщено музей.

У приміщенні музею також регулярно відбуваються тематичні виставки, проводяться різноманітні майстер-класи та здійснюються зйомки, що сприяє активному залученню громади та популяризації культурної спадщини регіону. Музей організовує: гастрономічні екскурсії з дегустацією страв повстанської

кухні; театралізовані екскурсії; історичні реконструкції та зйомки; екскурсії-уроки, що охоплюють певні теми зі шкільної програми; нічні музеї [5].

Починаючи з 2014 року, Здолбунівський краєзнавчий музей ініціював масштабну кампанію зі збирання музейних експонатів, кількість яких сьогодні вже сягає кількох тисяч одиниць. Важливою віхою в історії музею стало офіційне відкриття першої експозиційної зали — *Зали Героїв Майдану та АТО*, що відбулося 23 серпня 2016 року [5].

На сьогодні в музеї функціонує низка тематичних зал, які охоплюють різні історичні періоди та аспекти: зала первісної історії, зала періоду царського та польського панування, експозиція, присвячена Першій і Другій світовим війнам, зала Українського Руху опору, зала Героїв Майдану та АТО, а також музейна каплиця, підземелля з реконструкцією катівні та мистецька галерея.

Зала, присвячена періоду царського та польського правління, а також епосі індустріалізації, зберігає унікальні артефакти, що ілюструють етап індустріального зростання, який розпочався на Здолбунівщині ще за часів Російської імперії. Саме тоді на теренах міста збудовано Здолбунівську «цементовню» — перший цементний завод у межах Російської імперії, що стало визначним явищем у розвитку промисловості регіону [4]. Нині ця виробнича практика збережена і стала достатньо помітною не лише в Україні, але й за її межами.

Здолбунів став першим містом в Україні, де було встановлено монумент Статуї Свободи. Пам'ятник під назвою «Свобода, що осяює світ» споруджено на знак вшанування факту, що під час будівництва фундаменту оригінальної Статуї Свободи в Нью-Йорку у 1886 році було використано портландцемент, вироблений компанією «Dyckerhoff AG». На сьогодні ця компанія є головним акціонером підприємства «Волинь-Цемент», що працює у Здолбунові. Зменшена копія відомої нью-йоркської статуї, розташованої за три кілометри від Манхеттена, була встановлена у Здолбунові в 2013 році. Вона уособлює не

лише символ свободи, а й надійність цементу та бетону, що виготовляються в цьому промисловому регіоні. Вона є центром туристичного паломництва і знаходиться в активній частині регіональної локації.

Унікальною знахідкою, продовжуючи характеристику культурної інфраструктури, є хірургічна криївка. Це єдина музейна колекція в Україні (і навіть у світі!), яка містить повний набір інструментів, якими проводили операції на повстанцях під час II світової війни та у час продовження військового спротиву.

Колекція хірургічних інструментів та медичних засобів із повстанського шпиталю була зібрана після археологічних розкопок, що відбулися у 2015 році в одній із криївок поблизу урочища Гурби. Комплекс було виявлено у тому самому стані, в якому його залишили повстанці наприкінці 1940-х років. До складу колекції входять зразки медичних приладів радянського, німецького виробництва, а також окремі предмети, що походять ще з часів царської Росії. Серед найцінніших експонатів — хірургічні нитки 1937 року для зшивання тканин, ампутаційний ніж великого розміру, пила для ампутацій, медичні затискачі, тубуси для переливання крові, а також спеціалізовані інструменти для нейрохірургічних втручань. Хоча ступінь збереження окремих об'єктів є різним, більшість із них усе ще залишаються функціональними. Експозиція розміщена у відреставрованій медичній шафі 1960-х років, що гармонійно доповнює автентичність виставки [6].

Історія Гурбинського бою — найбільшого відкритого збройного зіткнення між Українською повстанською армією та підрозділами НКВС 1956 року — щороку поповнюється новими свідченнями, архівними матеріалами, артефактами та особистими спогадами учасників і очевидців.

У фондах музею зберігається особливо цінний мистецький експонат — картина «Бій під Гурбами», яка є першим професійним художнім зображенням цієї події. Її авторами стали відомі українські митці — Василь Копайгоренко та

Артем Копайгоренко. Презентація полотна відбулася 4 травня 2021 року безпосередньо в урочищі Гурби — місці, яке щороку об'єднує українських патріотів під час вшанування героїв УПА. Ця подія була приурочена до 77-ї річниці Гурбинського бою. Ця пам'ятка також знаходиться серед найбільш цікавих артефактів доби національного спротиву.

Здолбунівський краєзнавчий музей отримав цей неоціненний витвір мистецтва у дар, що дає змогу не лише зберегти пам'ять про героїчну боротьбу, а й розповісти світові правду про події, що відбувалися на українській землі, передаючи її наступним поколінням.

У світі існують церкви-музеї, музеї, розміщені в церквах, а також церковно-музейні комплекси. Однак Здолбунівський краєзнавчий музей — єдиний, що має власну церкву! Під час дослідження підземель, яке проводили музейні працівники разом із волонтерами, почали відбуватися події, що не піддавалися раціональному чи науковому поясненню. У казематах лунали загадкові звуки, окремі предмети ніби самотійно переміщувалися або зникали, а учасникам розчищення часто снилися неспокійні, тривожні сни [5, 6].

Оскільки у цих підземеллях за часів радянського терору було закатовано багато людей, чиї душі, ймовірно, не знайшли спокою, було ухвалено рішення створити каплицю на місці колишньої катівні НКВС. Вона покликана стати місцем молитви за упокоєння душ невинно вбитих борців за волю України, а також звичайних громадян, які стали жертвами тоталітарного режиму.

Загадкові підземелля музею зберігають у собі карцери, камери для утримання ув'язнених, а також старовинний підземний хід. Із цим місцем тісно пов'язана трагічна сторінка історії, відлуння якої звучить навіть у народній творчості. Існує пісня «Чи то буря, чи то грім», створена Богданом Лепким у 1914 році, яка набула особливої популярності серед вояків Української повстанської армії. Згодом вона поширилася в повстанському середовищі та перетворилася на відому «табірну» пісню в'язнів сталінських тюрем.

Найбільш вражаючим є те, що один із куплетів цієї пісні було видряпано на стіні колишніх камер для в'язнів, які збереглися у підземеллях нашого музею. Його залишив хтось із ув'язнених під час свого перебування у цих застінках у роки тоталітарного режиму — як німий свідок болю, надії та нескореного духу.

У 2021 році в Здолбунівському краєзнавчому музеї з'явилася інтерактивна квест-кімната під назвою «Втеча з в'язниці». Вона стала частиною проєкту «Туристичний код громади», який реалізується в місті з ініціативи самого музею. Унікальність цього проєкту полягає в його глибокому історичному підґрунті: Здолбунівський краєзнавчий музей розташований у будівлі колишнього районного відділу НКВС, у підземеллях якого колись функціонували справжні тюремні камери.

Цей історичний контекст і надихнув на створення концепції квесту. У чому полягає його суть? Учасник повинен вибратися з в'язничної камери, ніби він — в'язень тоталітарного режиму. Відомо, що ця будівля за часів НКВС використовувалася як місце утримання, однак жодного підтвердженого випадку втечі звідси немає. Тому музей пропонує відвідувачам здійснити те, що в реальності було неможливим: знайти ключ, розгадати всі загадки й спробувати вибратися з камери протягом однієї години.

Здолбунівський краєзнавчий музей є унікальним культурним і історичним центром, який зберігає багатий спадок своєї місцевості. Відзначаючи свою унікальність, музей також активно розвиває медіа-діяльність, організовує тематичні виставки, екскурсії та інтерактивні заходи, зокрема квест-кімнату «Втеча з в'язниці», що сприяє глибшому розумінню історії серед відвідувачів. Музей не лише зберігає історію, але й активно передає її наступним поколінням через творчі та інноваційні форми. І в цьому плані лише відсутність сталої міжкультурної комунікації та креативних співробітників не дає можливості розгорнути цю діяльність на більш високому та значно ефективнішому рівні.

Музей Уласа Самчука в Дермані починає свою історію з 1994 року, коли українська громадськість готувалася відзначати 90-річчя від дня народження письменника. Для організації святкових заходів було створено спеціальний комітет, у планах якого було також відкриття музею на честь Уласа Самчука саме в Дермані. Проєкт музейної експозиції розробила Людмила Шлапак — завідувачка відділом наукової роботи Рівненського обласного краєзнавчого музею. Значний внесок у створення музею зробили також Микола Семерик та вчитель історії Дмитро Кравчук, які доклали чималих зусиль для реалізації цього важливого культурного проєкту [2, 3].

Під час створення першої експозиції виникли певні труднощі, зокрема через брак матеріалів про життя Уласа Самчука, через що експозиція була неповною та недостатньо інформативною. Проте 12 лютого 1995 року музей вдалося відкрити у присутності місцевих жителів та гостей Дерманя.

У березні 1995 року робота музею була впорядкована: було призначено керівника — учителя історії Федора Єфімчука; з числа викладачів і учнів створено групи екскурсоводів та пошукові загони; встановлено режим роботи музею; у обласній туристичній станції зареєстрували юних туристів. Також було впорядковано всю необхідну документацію — видано наказ по школі, розроблено перспективний та річний плани, заведено книгу обліку експонатів, книгу обліку відвідувачів та екскурсій, а також книгу відгуків [2, 3].

Музей активно проводив освітню діяльність серед учнів Дерманської школи та мешканців села. За спонсорські кошти для відвідувачів було видано буклет «Дермань» та перше видання книги «Нариси історії Дерманських шкіл». Також вдалося встановити тісну співпрацю з музеєм Уласа Самчука в Тилявці.

Напередодні святкування 100-річчя від дня народження Уласа Самчука, у 2003–2004 роках, музей у Дермані отримав новий імпульс для розвитку. На той час музейний фонд значно поповнився книгами письменника та матеріалами, що стосуються його життя і творчості. У 2005 році в оновленій та

добре обладнаний залі була відкрито нову музейну експозицію. Проєкт цієї експозиції, як і першої, розробила Людмила Шлапак, а оформлення здійснила творча група співробітників компанії «Чіп» [2, 3].

Експозиція музею розділена на кілька тематичних відділів, які максимально відтворюють історію творчого шляху письменника. Перший відділ — **«Дермань – цариця сіл волинських»** — присвячений історичному минулому Дерманя. У ньому представлені портрети визначних особистостей, зокрема князів Острозьких — Василя та Костянтина, які сприяли розвитку української культури та освіти, а також підтримували православну церкву. Крім того, експозиція містить фотопортрети Мілетія Смотрицького — видатного культурного діяча і вченого, а також славнозвісного друкаря Івана Федорова. Разом із вченими Острозького колегіуму вони працювали над перекладом Біблії церковно-слов'янською мовою [2, 3].

Другий тематичний відділ — **«Дитячі роки Уласа Самчука»** — розповідає про дитинство письменника. Тут представлені фотографії монастиря, вежі-дзвіниці, Юатієвої криниці, куточка Запоріжжя, де народився Улас, а також світлини його батьків — Олексія та Анастасії — у 1930-х роках.

Третій відділ носить назву **«Пошук свого шляху в житті»**. Тут представлені фотографії Уласа Самчука під час навчання у гімназії в Кременці, світлини з групою дерманських просвітян та мешканців Дерманя 1920–1930-х років, а також основні події його молодості: вступ до гімназії, спроба нелегального переходу кордону, служба у польському війську, перше надруковане оповідання, втеча з польської армії до Німеччини. У спеціальній вітрині розміщені книги царського та польського періодів, за якими міг навчатися Улас Самчук. Четвертий відділ експозиції містить побутові речі, одяг, фотографії та картину, що відображають життя 1920–1930-х років [2, 3].

П'ятий відділ — **«Перша еміграція»** — розповідає про складний період життя письменника за кордоном. З 1927 року Улас Самчук проживав у

Німеччині, а в 1929 році переїхав до Чехословаччини, де закінчив Український вільний університет у Празі. Саме в цьому місті він створив свої видатні твори — «Волинь» та «Марія», а також вступив до Організації українських націоналістів (ОУН). У експозиції представлені фотографії Уласа з дружиною Марією Зоц та двоюрідним братом Григорієм, а також титульні сторінки його книг. В цей період він подорожував багатьма європейськими містами — Віднем, Римом, Венецією, Флоренцією, Парижем, Берліном, Дрезденом. Саме тоді Улас Самчук здобув визнання як відомий письменник, громадський та політичний діяч [2, 3].

Шостий відділ — «Шлях додому» — висвітлює історію нелегального переходу кордону Уласом Самчуком разом з Оленою Телігою та їх прибуття до Рівного. У цьому відділі представлені фотографії того періоду, схеми його подорожей по Україні, а також ксерокопії рукописів творів «На коні вороному» і «На білому коні» [2, 3].

Сьомий відділ — «Вдома» — містить ксерокопії газети «Волинь», уривки та статті, фотографії, додатки до видань «Орленя» та «Український хлібороб», портрети Степана Бандери і Андрія Мельника, а також копію газети «Оборона України» за 1943 рік. Через публікації в газеті «Волинь», які суперечили нацистській ідеології, Уласа Самчука було заарештовано. Завдяки підтримці митрополита Андрія Шептицького та Андрія Мельника він був звільнений, проте повернутися до редакції газети йому не дозволили [2, 3].

Восьмий відділ розповідає про трагічні події війни, що відбувалися в Дермані. Свідченням цього є залишки зброї, боєприпасів та військового спорядження того часу, а також хрест — символ віри і надії. У відділі представлені книги про УПА, дивізію «Галичина», фотографія з дарчим підписом Уласа Самчука його другу дитинства Архипу Бухалу від 10 лютого 1942 року, а також світлина дерманця Андрія Кисіля — діяча УПА, який нещодавно помер у Канаді. Особливий інтерес викликає фото 1941 року, на

якому Улас Самчук і Степан Скрипник (майбутній патріарх Мстислав) зображені на тлі монастиря [2, 3].

Дев'ятий відділ — «Шлях у другу еміграцію» — висвітлює повоєнний період життя Уласа Самчука та тривоги українських емігрантів, які не поверталися до СРСР через загрозу репресій і смерті. Під час поневірянь у таборах для біженців Самчук разом із однодумцями заснував Мистецький український рух, спрямований на підтримку й розвиток української культури за межами України. У цей період письменник продовжує творчість, створюючи такі твори, як «Юність Василя Шеремети» і «Планета Ді-Пі», а також працює над першим томом «Осту» [2, 3].

Десятий відділ — «Життя в Канаді» — містить інформацію про дати виходу шести світових книг Уласа Самчука, нагороди, які він отримав від українських громадських організацій діаспори, фотографії до його 80-річчя, а також зображення пам'ятника на могилі письменника і його дружини. У відділі представлені численні книги, брошури, газети та журнали, у виданні яких Улас Самчук брав участь, а також твори його колег-письменників. У вітрині розміщено фото похорону Уласа Самчука, на якому перший зліва — уродженець Дерманя Василь Галич [2, 3].

Одинадцятий відділ — «Вшанування пам'яті в Канаді» — розповідає про те, як після смерті Уласа Самчука його друзі та соратники заснували музей-архів у місті Торонто, де письменник прожив останні роки і де був похований. В експозиції представлені фотографії музейних вітрин, які вже були перевезені до Києва. Значна частина архіву зберігається в Академії наук України, а решта — у музеї села Тилявка. У вітрині також представлені періодичні видання української діаспори в Канаді та США — ксерокопії сторінок творів, листів і статей письменника [2, 3].

Дванадцятий відділ присвячений відродженню пам'яті про письменника на рідних землях. Про Уласа Самчука пишуть статті та книги, а його твори

лягають в основу театральних вистав. Ім'я письменника носять вулиці Рівного та Здолбунова, встановлено меморіальні дошки, а газета «Волинь» відновила своє видання. Музей є символом вдячності та шани земляків до великого українського письменника [2, 3]. Тобто нині він належить до традиційної структури історико-краєзнавчих музеїв і виконує всі покладені на нього функції.

Музей історії Свято-Георгіївської церкви та села Кунин.

Важливим чинником розвитку регіональної культурної практики є рішення обласної ради, що реалізовується хоча б під часткове фінансування, є створення в різних локаціях музейних центрів, пов'язаних із концентрацією інформації про ту чи іншу локацію. Це дає можливість зберегти локальну інформацію, на підставі якої можливе розширення даних про загалом культурних простір регіону.

У 2015 році сільська громада Кунина прийняла рішення створити історичний музей, для чого було використано будинок при Свято-Георгіївській церкві Української православної церкви Київського патріархату. Після проведення реконструкції та завдяки перемозі бібліотекарки Світлани Більчук у конкурсі міні-грантів бібліотечних ініціатив Рівненського обласного відділення Української бібліотечної асоціації було закуплено виставкові вітрини. Основою музею став архів Свято-Георгіївської церкви, який охоплює період з другої половини XIX до середини XX століття і зберігався у Мирослава Блащука. Чимало експонатів для експозиції надали парафіяни церкви, вчителі Кунинської школи, працівники ЗДО «Волошка» та місцеві мешканці Кунина. Вартісні артефакти також надав Микола Надаховський. Завдяки ентузіастам, які взялися за впорядкування, з'явилася велика кількість старовинних предметів, які могли б бути втрачені [3].

У музеї представлені стародруки, що збереглися ще з 1681 року — це богослужбові книги та документи. Виставка багата на фотографії не лише

українських, а й світових відомих постатей, які жили в цей період або були певним чином пов'язані з Кунином. Експозиція містить світлини визначних особистостей, пов'язаних з Кунином, як в Україні, так і за її межами. Одним із таких прикладів є Василь Хомичевський, батько Бориса Тена, який був священиком у Свято-Георгіївській церкві в Кунині. Борис Тен (справжнє ім'я Микола Хомичевський) провів дитинство саме в цьому селі, про що свідчать записи в клірових книгах, зроблені рукою його батька [3].

У цьому храмі служив також відомий далеко за межами області священик Яків Федотов, чия родина присвятила себе боротьбі за незалежність України. Тут представлені їхні портрети, документи, листи та інші матеріали.

На початку січня 2020 року музейна експозиція зазнала оновлення. Зокрема, було розширено хронологічні рамки виставки та додано артефакти, які висвітлюють історію села Кунин від палеоліту і неоліту до періоду Київської Русі, козацтва та УПА. Окрім того, у колекцію увійшли предмети, що ілюструють побут місцевих жителів — веретено, човник, нитки, рублі, гребінь, посуд, ткане полотно, вишиті сорочки та інші. Всі зібрані матеріали відповідають науковій концепції, створеній Марією Корнійчук [3].

Оновлення експозиції відбулося за активної участі співробітниці Музею книги і друкарства України Галини Карпінчук, доцента Рівненського державного гуманітарного університету Тетяни Павлюк, а також бібліотекаря Публічно-шкільної бібліотеки села Кунин і екскурсовода музею Світлани Більчук. Заступник директора з наукової роботи Музею книги і друкарства України Людмила Хауха надала допомогу в атрибуції стародруків із музейної колекції. Завідувач відділу давньої історії та археології Рівненського краєзнавчого музею Олексій Войтюк здійснив атрибуцію колекції предметів, що датуються часами Київської Русі та козацтва. Місцеві мешканці активно долучилися до виготовлення вітрин, стендів і їх встановлення з експонатами [3].

1.2. Костопільський музей лісу.

У загальній структурі музейної мережі Рівненщини є чимало установ, діяльність яких пов'язана зі збереженням історичної пам'яті та підтримкою інформації про найбільш оригінальні локації, які відтворюють стан життєдіяльності конкретних територіальних громад.

Костопільський музей лісу — це музей під відкритим небом, присвячений природі, лісовому господарству та екології Полісся, розташований у місті Костопіль Рівненської області. Музей став важливим центром екологічної освіти, збереження природної спадщини та популяризації лісового багатства регіону

Ідея створення музею лісу у Костополі виникла у 1980-х роках у зв'язку з необхідністю популяризувати екологічні знання серед місцевого населення, а також привернути увагу до важливості збереження лісових ресурсів Полісся — одного з найбільших і найцінніших лісових масивів України.

Офіційне відкриття музею відбулося у 1990-х роках, коли були зібрані перші експозиції та облаштована територія. Ініціаторами виступили місцеві лісівники, екологи та активісти, які прагнули створити простір для просвітницької роботи та збереження біорізноманіття.

Основною особливістю Костопільського музею лісу є велика експозиція просто неба, що ілюструє природні умови Полісся. Територія музею включає зразки різних типів лісів, деревних порід, чагарників, мохів і грибів. Тут розміщені інформаційні стенди з описом біорізноманіття, значення лісу для екосистеми, а також рекомендації щодо охорони природи. В експозиції представлені понад 50 видів дерев і кущів, характерних для Полісся та сусідніх регіонів. Відвідувачі можуть побачити дуб, сосну, ялину, березу, липу, ясен, вільху, осику, калину, черемху, ліщину та інші види. Кожен вид супроводжується описом ботанічних особливостей, екологічної ролі і застосування в народній медицині [10, 11, 13]. Це — типовий дендропарк.

Музей розповідає про звичайних і рідкісних представників тваринного світу лісів Полісся — від дрібних комах до великих ссавців. На території встановлені муляжі або зображення диких тварин, зокрема лося, кабана, косулі, зайця, лисиці, вовка, дикого кота, сови, птахів та інших. Також надаються відомості про їхню поведінку, середовище існування та статус охорони.

У музеї висвітлюється історія лісового господарства регіону, методи ведення лісового господарства, охорони лісів від пожеж і шкідників, а також сучасні технології відновлення лісів. Експозиції включають інструменти, обладнання та фотографії, які ілюструють роботу лісників [10].

Музей проводить інтерактивні заняття для школярів і студентів, спрямовані на формування екологічної культури, відповідальності за збереження природи. Заняття включають екскурсії, практичні уроки з вивчення рослин і тварин, майстер-класи з виготовлення поробок із природних матеріалів [10].

Костопольський музей лісу є унікальним закладом, який не лише зберігає знання про природні багатства Полісся, але й активно виховує екологічну свідомість у мешканців регіону. Це важливий осередок екологічної освіти, який сприяє збереженню навколишнього середовища та популяризації культури бережливого ставлення до природи [10].

1.3. Сарненські музеї та культурні осередки

Сарненський історико-етнографічний музей заснований 6 листопада 1974 року як краєзнавчий музей, з метою збереження та популяризації матеріальної та духовної спадщини північного регіону Рівненщини — Полісся. На початковому етапі музей займався збором та систематизацією місцевих археологічних, етнографічних та історичних артефактів, які відображали природні, соціальні та культурні особливості краю [15].

У 1989 році музей набув статусу історико-етнографічного — це стало важливим кроком для розширення наукової діяльності, проведення експедицій,

збиральництва та вивчення етнографії поліського населення. Завдяки тісній співпраці з науковими установами, музею вдалося накопичити значну колекцію, що охоплює різні аспекти побуту, ремесел, культури та релігії Полісся [16].

Протягом десятиліть музей активно співпрацював із місцевими жителями, збираючи унікальні речі та документуючи традиції, які нині вже рідкісні або втрачені. У 2000-х роках музей розширив свою територію, облаштував скансен під відкритим небом, що відтворює автентичне поліське село кінця XIX століття [17]. Підтримується ця практика і в інших регіональних локаціях, відповідно до згаданої цільової програми, затвердженої обласною радою.

Серед основних експонатів — знахідки археологічних розкопок, які ілюструють давню історію регіону, починаючи з трипільської культури, через слов'янські поселення та добу Київської Русі. Тут представлені керамічні вироби, зброя, знаряддя праці, прикраси та монети, які відображають життя та розвиток населення Полісся протягом тисячоліть [16].

Музей володіє значною колекцією предметів народного побуту: одяг, прикраси, господарські знаряддя, посуд, ткацькі верстати, інструменти для обробки землі, рибальства та полювання. Особливо цінними є зразки поліського народного вишивання, плетіння, кераміки та різьблення по дереву [17].

У скансені можна побачити справжні хатини поліщуків з автентичними інтер'єрами, що зберегли традиції житла та побуту кінця XIX століття. Вітряний млин, кузня, каплиця та шинок доповнюють картину повсякденного життя поліського села.

Музей зберігає колекцію старовинних ікон, церковного начиння, книг, рукописів та друкованих видань, що відображають духовний світ мешканців Полісся. Особливе місце займають ікони XVIII–XIX століть, виконані в традиціях місцевого мистецтва, а також церковні речі, які використовувалися в обрядовій практиці [17].

Останніми роками музей поповнився унікальними експонатами,

пов'язаними з історією маєтків та шляхетських родин Полісся, а також предметами, які розповідають про сучасні події, зокрема речі, передані з околиць Бахмута. Це дозволяє музею зберігати місток між минулим та сьогоденням, відображаючи безперервність історії регіону [18].

Музей активно проводить науково-дослідницьку роботу, організовує персональні виставки місцевих майстрів народного мистецтва, таких як різьбярі Василь Мисанець та Василь Познік, вишивальниці Надія Ліневич, Галина Паньковець, Анастасія Карпишина, Тетяна Пантус, Євгенія Петришина. Також проводяться виставки картин відомих художників, зокрема Марії Приймаченко, Миколи Глуценка, Емілії Бережницької [17].

Сарненський історико-етнографічний музей є важливим осередком дослідження культури та історії Полісся, популяризації національних традицій, виховання поваги до минулого та підтримки культурного туризму. Він виконує також освітню функцію, організовуючи екскурсії, лекції, виставки та майстер-класи, що допомагають зберегти й передати наступним поколінням унікальну спадщину Поліського краю.

Етноцентр «Полісся» — це культурно-освітній комплекс, присвячений збереженню, вивченню та популяризації унікальної етнографічної спадщини Полісся — одного з найдавніших і найбільш самобутніх регіонів України. Центр покликаний відтворити традиційний побут, ремесла, мистецтво та обряди поліського населення, зберегти його ідентичність та передати знання наступним поколінням.

Етноцентр «Полісся» був створений у середині 2000-х років на базі колекцій Сарненського історико-етнографічного музею. Ініціатива створення такого центру виникла у зв'язку з потребою систематизувати та активніше демонструвати народну культуру та побут поліщуків у більш інтерактивному форматі, доступному широкому загалу.

Важливим кроком стало облаштування комплексу в стилі традиційного

поліського села із збереженням автентичної архітектури, а також розвиток програми культурно-освітніх заходів — майстер-класів, свят, виставок, фольклорних фестивалів.

Етноцентр складається з комплексу будівель, реконструйованих або збудованих у традиційному поліському стилі:

1. Хатини поліщуків із оригінальними інтер'єрами.
2. Кузня.
3. Хатина ткача з автентичними верстатами.
4. Садиба ремісника.
5. Каплиця.

Ці об'єкти дозволяють зануритись у побут поліського села кінця XIX — початку XX століття.

В етноцентрі широко представлені різні традиційні ремесла:

1. Ткацтво — демонструються верстати, зразки тканин, поясів, рушників
2. Виготовлення дерев'яного посуду та інструментів
3. Різьблення по дереву
4. Вишивка — зразки автентичних візерунків, технік, вишиті сорочки та рушники.
5. Майстри-ремісники проводять майстер-класи, навчаючи відвідувачів традиційним технікам.

У центрі зібрано предмети побуту поліщуків: глиняний посуд, ляльки-мотанки, інструменти для обробки землі, рибальства та полювання, а також музичні інструменти — дримба, сопілка.

Особлива увага приділена збереженню традиційних поліських свят, обрядів і звичаїв — весільні атрибути, елементи народних танців, пісень і фольклору представлені у формі експозицій та інтерактивних програм.

У складі етноцентру працює невелика бібліотека з науковими виданнями, фольклорними записами та етнографічними матеріалами про Полісся, що є

джерелом інформації для дослідників та студентів.

Етноцентр «Полісся» активно проводить:

1. Фестивалі народної творчості та ремесел
2. Майстер-класи з ткацтва, вишивки, гончарства, різьблення по дереву
3. Фольклорні концерти та театралізовані дійства
4. Екскурсії для шкільних груп і туристів
5. Науково-практичні конференції з етнографії

Ці заходи сприяють відродженню та популяризації поліських традицій, залученню молоді до вивчення культури свого краю.

Етноцентр «Полісся» є одним із важливих осередків збереження культурної спадщини Полісся, стимулюючи розвиток культурного туризму в Сарнах і регіоні загалом. Він підтримує місцевих майстрів, дає можливість відвідувачам глибше пізнати історію та культуру поліського населення, формує повагу до національних традицій і звичаїв.

Утім, як би ми не намагалися творчо «розписати» музейну історію регіону, функціонує вона неефективно. І причина цього – майже банальна. Невисокий рівень оплати праці в галузі не дає можливості запросити на роботу якісних фахівців. Тому місцева влада й дивиться на цю практику крізь пальці, розуміючи що докорінно змінити ситуацію найближчим часом не можливо.

Виходом із ситуації може бути лише якісно проведена атестація кадрів на предмет їх відповідності займаній посаді, ефективність упровадження ними новітніх технологій, а не подальшого експлуатування народознавчого сегменту з типовими виставками традиційного посуду чи вбрання. Музей не лише має відтворювати минуле, але й активно формувати майбутнє. При наявній культурній деградації, браку коштів музей не зможе стати конкурентною структурою в соціумі. Тому для змін потрібні активні і творчі дії.

РОЗДІЛ 2. ПРОВІДНІ ЦЕНТРИ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ РІВНЕНЩИНИ: ОСТРОГ, ДУБНО, ПЕРЕСОПНИЦЯ.

2.1 Історико-культурна спадщина Дубна.

Дубенський замок — одна з найвизначніших пам'яток оборонної архітектури України, розташований у місті Дубно Рівненської області. Його історія сягає кінця XV — початку XVI століття.

Дубенський замок був зведений у 1492 році на замовлення князя Костянтина Івановича Острозького — одного з найвпливовіших магнатів того часу, власника великих земель на Волині та Поліссі. Метою будівництва була оборона волинських земель від частих нападів татар і литовсько-московських конфліктів.

Перший замок був дерев'яно-земляною фортецею, згодом заміненою на кам'яну споруду. Кам'яні стіни забезпечували кращий захист від вогню і зброї ворога. Вежі й бастіони доповнювали оборонні мури.

У XVI столітті замок зазнав значних перебудов. Після переходу Волині під контроль Речі Посполитої, Дубенський замок став важливою фортецею на кордоні з Московією. Його укріплення оновлювали відповідно до нових військових технологій.

Особливий внесок у фортифікацію замку зробив князь Януш Острозький, який розширив укріплення, побудував додаткові стіни, артилерійські бастіони, а також облаштував внутрішній двір. Архітектура набула рис ренесансу.

У XVII столітті замок неодноразово піддавався нападам. Під час визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького у 1648—1654 роках Дубенський замок мав стратегічне значення.

У 1651 році під час військових подій битви під Берестечком замок був укріпленою базою польських військ. У 1654 році замок взяли війська

московського царя Олексія Михайловича, але після перемовин він залишився під контролем Речі Посполитої.

Водночас у XVIII столітті замок почав втрачати оборонне значення, поступово перетворюючись у резиденцію та адміністративний центр.

У XIX столітті замок зазнав руйнувань, частково відновлювався, але втратив роль фортеці. Під час Першої світової війни в ньому розташовувалися військові штаби. У радянський період замок перебував у запущеному стані. Лише з 1980-х років розпочалися реставраційні роботи, створено музей, який сьогодні є культурним осередком.

Дубенський замок має чотири кам'яні башти та масивні стіни товщиною до 3 метрів. Стіни споруди утворюють правильний квадрат із внутрішнім подвір'ям. Вежі слугували оглядовими пунктами та місцями для розміщення оборонців. Замок поєднує середньовічні риси із ренесансними елементами, що робить його унікальним зразком оборонної архітектури Східної Європи.

Музей, розташований у стінах замку, організований у вигляді кількох тематичних розділів, що охоплюють широкий спектр історичних періодів та культурних аспектів.

Оборонне озброєння і військова справа цей розділ демонструє розвиток зброї і військової техніки від пізнього середньовіччя до XIX століття: Холодна зброя: мечі, шаблі, списі, арбалети, луки. Експонати ілюструють зміни у конструкції та стилі озброєння:

1. Вогнепальна зброя: мушкети, рушниці, пістолети різних епох, а також артилерійські гармати і ядра.

2. Обладунки і захисне спорядження: лицарські обладунки, шоломи, щити, броні, які застосовувалися в обороні замку.

3. Тактика оборони: схеми і моделі замку, що пояснюють оборонні стратегії та будову фортифікацій.

Частина музею присвячена речам, знайденим під час розкопок у замку та

його околицях. Включає:

1. Фрагменти кераміки, посуду, що відображають побут середньовічних мешканців.
2. Монети різних епох, які свідчать про економічні зв'язки міста і регіону.
3. Прикраси, гудзики, деталі одягу — свідчення моди і культури.
4. Частини оборонних споруд, цегла, камені з гербами, які допомагають реконструювати вигляд замку.

Історичні документи і мистецтво:

1. Старовинні рукописи, грамоти, листи, що розкривають політичні й соціальні події, пов'язані з Дубном і Волинню.
2. Карти та плани фортеці різних століть.
3. Портрети князів Острозьких, володарів замку, військових і культурних діячів.
4. Гравюри та ікони, які ілюструють духовне і культурне життя міста.

Є розділ присвячений життю мешканців замку, як шляхетських родин, так і слуг та солдатів, містить зокрема:

1. Меблі, предмети інтер'єру, посуд, текстиль і одяг, що показують стиль життя.
2. Елементи побутової техніки, кухонне начиння, предмети релігійного культу.
3. Реконструкції житлових кімнат, зали прийомів, робочих приміщень.
4. Експонати, що розповідають про свята, звичаї і традиції, пов'язані з життям замку.

Окрім того музей регулярно проводить виставки, присвячені окремим історичним подіям, археологічним відкриттям або культурним темам. Ці виставки дозволяють розширити уявлення про регіон та його роль у великій історії України.

Цей замок — символ багатовікової історії українських земель, відображення боротьби за незалежність і територіальну цілісність. Він також є яскравим прикладом розвитку фортифікаційних споруд, пристосованих до змін у військовій справі.

Сьогодні Дубенський замок — популярне туристичне місце, центр культурних заходів, досліджень історії і архітектури Волині.

2.2. Музеї Острога

Місто Острог, розташоване на Рівненщині, є одним із найдавніших культурних центрів України. Його слава тісно пов'язана з князівським родом Острозьких, розвитком освіти та книгодрукування, а також з унікальним збереженням архітектурної спадщини. Сучасні музеї Острога не лише репрезентують багатовікову історію міста, а й виконують важливу просвітницьку та наукову функцію [51].

Найвідомішим музейним комплексом міста є Острозький історико-культурний заповідник, створений у 1981 році. До його складу входить низка історичних пам'яток, серед яких — Луцька надбрамна вежа, Кругла (Нова) вежа, монастир капучинів, будинок Мариновича, Музей книги та друкарства, Музей історії Острозької академії, а також Музей нумізматики.

Музей книги та друкарства, розташований у Луцькій вежі, є унікальним закладом, що демонструє розвиток друкарства на українських землях. Особливу увагу в експозиції приділено першій східнослов'янській друкованій книзі — «Острозькій Біблії» Івана Федорова (1581 р.). Тут зібрано рідкісні стародруки, рукописні книги, матеріали про діяльність друкарні Острозької академії та видатних діячів гуманістичної культури XVI–XVII століть.

Музей історії Острозької академії знайомить відвідувачів з історією найстарішого вищого навчального закладу Східної Європи — Острозької академії, заснованої князем Василем-Костянтином Острозьким у 1576 році. Експозиція містить документи, археологічні знахідки, старовинні меблі, а також реконструкцію інтер'єру навчальної аудиторії XVI століття. Музей відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності, демонструючи витоки української освіти.

Цікавим для науковців та поціновувачів давнього мистецтва є Музей нумізматики, де зібрані рідкісні монети, медалі, жетони різних епох — від античності до сучасності. Експозиція ілюструє торгові зв'язки, фінансову систему та культурні впливи, які формувалися на території України в різні історичні періоди.

Крім того, в рамках заповідника діє Галерея сучасного мистецтва, що представляє творчість українських художників, пов'язуючи історичну спадщину з актуальними мистецькими процесами.

Острозькі музеї не лише зберігають пам'ятки матеріальної та духовної культури, а й активно функціонують як освітні майданчики: тут проводяться наукові конференції, виставки, лекції, майстер-класи. Вони сприяють вихованню молоді в дусі національних цінностей та інтелектуальної самобутності.

У підсумку, музейні установи Острога відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні історичної свідомості українців. Вони є невід'ємною складовою культурної інфраструктури держави, а також прикладом того, як можна ефективно поєднувати збереження історії з інноваційними підходами до музейної справи.

Музей історії Острозької академії розташований у старомонастирському корпусі Національного університету «Острозька академія» та ілюструє історію академії з моменту її заснування у 1576 році князем Василем-Костянтином Острозьким до сучасності. Особливу увагу приділено періоду 1576–1636 років та відродженню академії у 1994 році [5].

Музей історії Острозької академії — це унікальний культурно-освітній простір, який поєднує багатовікову історію першого вищого навчального закладу Східної Європи з сучасними інтерактивними технологіями. Розташований у старомонастирському корпусі XVIII століття, музей є важливою частиною Національного університету «Острозька академія».

Сучасну назву отримав у 1997 році. Музей постійно розвивається та оновлюється. У 2011 році йому було присвоєно звання «Зразковий музей», а в 2014 році — «Народний». Музейний комплекс складається з шести експозиційних зал, які охоплюють різні аспекти історії академії та її приміщень році [5].

Експозиції:

1. Історія академії XVI–XVII ст.: Представлено копії конспектів студентів, зразки навчальних матеріалів та портрети діячів академії. Особливий інтерес викликає копія конспекту студента початку XVII століття, де зафіксовано записи з арифметики, риторики та астрономії.

2. Відродження академії: Експозиція включає документи, фотографії та нагороди, що ілюструють процес відновлення академії у 1994 році. Зокрема, представлено 27-й міжнародний приз “За якість”, яким академія була нагороджена у 1999 році в Парижі.

3. Мультимедійні елементи: Музей оснащено сучасними технологіями, включаючи 3D-моделі, відеореконструкції та аудіогіди. Відвідувачі можуть побачити графічну реконструкцію Острога XVI століття та ознайомитися з навчальним процесом того часу.

Додаткові об'єкти:

1. Студентсько-викладацький храм преподобного Федора Острозького: У храмі експонуються 23 ікони XVIII–XIX століть, включаючи унікальну ікону «Христос-Пантократор і святий Стефан».

2. Підземелля монастирського костелу: Відновлені поховання монахів капучинів та реставровані приміщення підземель, які наближені до їхнього історичного вигляду.

Музей книги та друкарства в Острозі — один із найвизначніших культурно-освітніх закладів України, що зберігає багатовікову історію українського книгодрукування та рукописної традиції. Розташований у місті

Острог, Рівненської області, музей є важливою складовою історико-культурної спадщини регіону році [7, 8].

Ідея створення музею виникла на початку XX століття, коли члени братства князів Острозьких у 1910 році відкрили сховище для збереження цінних книг, таких як Острозька Біблія, Євангеліє, рукописи та стародруки. Активний розвиток музею припав на 1970–1990-ті роки, коли колекція поповнювалася збірками з Києва, Харкова, Львова, а також завдяки пожертвам священників та місцевих жителів. Значний внесок у формування фондів зробило Товариство книголюбів, яке передало близько 25 букварів та мініатюрних видань [10].

Музей займає площу 400 квадратних метрів і складається з чотирьох експозиційних залів, розташованих на трьох ярусах. Колекція налічує приблизно 4 900 книг, включаючи стародруки XVII–XVIII століть та видання XXI століття. Музей займає площу 400 квадратних метрів і складається з чотирьох експозиційних залів, розташованих на трьох ярусах. Колекція налічує приблизно 4 900 книг, включаючи стародруки XVII–XVIII століть та видання XXI століття [10].

На першому ярусі музею представлено експозиції, що висвітлюють розвиток писемності у східних слов'ян, зокрема діяльність Кирила і Мефодія, створення кирилиці та глаголиці. Відвідувачі можуть ознайомитися з археологічними знахідками, графіті на стінах соборів, берестяними грамотами та іншими артефактами, що ілюструють ранні форми письма. Окрема частина експозиції присвячена винаходу книгодрукування Йоганном Гутенбергом у середині XV століття та його впливу на розвиток друкарства в Європі. Серед унікальних експонатів — перша українська друкована книга «Апостол» (Львів, 1574) та Острозька Біблія (1581), видані Іваном Федоровим. Також представлено середньовічну друкарню, скрипторій та діорами, що відтворюють процеси створення книг у ті часи [10].

Другий ярус музею зосереджений на історії українського книгодрукування від XVI до XVIII століття. Тут висвітлено діяльність Острозької та Дерманської друкарень, а також інших відомих друкарень того часу, таких як Львівська, Київська, Почаївська та Кременецька. Експозиція включає стародруки, букварі, літописи, Євангелія та інші релігійні та світські видання. Серед експонатів — прижиттєві видання «Енеїди» Івана Котляревського, празьке видання «Кобзаря» Тараса Шевченка 1876 року, а також мініатюрні книги, зокрема «Мцирі» Лермонтова та «Станційний доглядач» Пушкіна [10].

Третій ярус музею присвячений найціннішим експонатам колекції. Серед них — інкунабула «Coniurationes demonum» (Рим, 1492), яка описує обряд екзорцизму, та глаголичне видання «Бревіарія хорватського» (Венеція, 1561). Також представлено рукописний Коран, переписаний в Острозі Адамом Алі Мустафою на ганчірковому папері місцевого виробництва. Музей активно впроваджує інтерактивні елементи для залучення відвідувачів. Серед них — можливість написати ім'я гусячим пером, прослухати острозький наспів через сенсорний кіоск, а також ознайомитися з додатковою інформацією за допомогою планшетів. Музей книги та друкарства в Острозі є не лише сховищем унікальних книжкових пам'яток, але й осередком наукової та культурної діяльності, що сприяє популяризації української книжкової спадщини та розвитку національної ідентичності [10].

Музей нумізматики в Острозі — це унікальний культурний осередок, який поєднує багатовікову історію грошового обігу з сучасними експозиційними технологіями. Розташований у будівлі кінця XIX століття, що належала родині Шейненбергів, музей є архітектурною пам'яткою місцевого значення. Заснований у грудні 1997 року, він став важливою частиною Державного історико-культурного заповідника міста Острог [11].

Будівля музею — це колишня садиба Шейненбергів, зведена наприкінці

XIX століття. Вона є яскравим прикладом міщанської садибної архітектури того часу. У минулому частина будинку використовувалася як друкарня ЦК Шейненберга, де виготовлялися різноманітні друковані матеріали. Деякі з них зберігаються у фондах музею, що додає історичної глибини експозиції [11].

Фонд музею налічує понад 11 000 одиниць зберігання, включаючи монети, паперові гроші, цінні папери, нагороди та інші предмети, що відображають історію грошового обігу.

Серед них особливе місце займають:

1. Монети Петра I та Катерини II: Золоті монети періоду грошової реформи 1704 року, які ілюструють зміни в економічній політиці російської імперії.

2. Паперові гроші міст України: Колекція банкнот міст Одеси, Житомира, Кременця та Острога, що відображає локальні особливості грошового обігу.

3. Гроші періоду національно-визвольних змагань (1917–1921): Цінні папери та банкноти, які свідчать про економічні процеси в період боротьби за незалежність України.

4. Монетні скарби XVII століття: Знахідки, що демонструють багатство та різноманіття грошового обігу того часу.

5. Скарб єврейської родини з Острога (1904–1936): Особиста колекція, яка надає уявлення про фінансове життя єврейської громади міста.

Музей також представляє колекцію державних та церковних нагород, включаючи:

1. Нагороди Російської імперії: Ордени та медалі, що відображають систему відзнак того часу.

2. Полкові відзнаки: ювілейні та службові знаки, які ілюструють військову історію.

3. Сучасні нагороди України: відзнаки, що демонструють сучасну систему нагородження.

4. Нагороди Української православної церкви: предмети, що відображають церковну історію та традиції.

Музей володіє повною колекцією пам'ятних та ювілейних монет Національного банку України, що є однією з двох таких колекцій в Україні. Серед них:

1. **Монета "Українська мова" (2023):** Срібна монета номіналом 10 гривень, присвячена Дню української писемності та мови.

2. **Монети серії "Країна супергероїв":** Відзначають внесок волонтерів, залізничників та інших професій у розвиток країни.

3. **Монета "Орьнек":** Присвячена кримськотатарському орнаменту, включеному до списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО.

Особливою гордістю музею є колекція монет-писанок, започаткована у 2016 році. Ці монети, виготовлені Королівським монетним двором Канади, мають яйцеподібну форму та декоровані кольоровою емаллю. Колекція налічує 9 монет, кожна з яких присвячена українським традиціям та культурі [11, 16].

Музей нумізматики в Острозі — це не лише зібрання монет і нагород, а й місце, де історія оживає через експонати, що розповідають про економічні, політичні та культурні аспекти минулого. Відвідування музею стане захоплюючою подорожжю у світ нумізматики та історії України [11, 16].

2.3. Історико-археологічний комплекс «Пересопниця».

Культурно-археологічний центр «Пересопниця» — це сучасний музейний комплекс, розташований у селі Пересопниця Рівненської області, який поєднує археологічні дослідження, збереження культурної спадщини та популяризацію української писемності.

Центр засновано з метою збереження та популяризації Пересопницького Євангелія — одного з найважливіших пам'яток української писемності. Пересопницьке Євангеліє, як відомо, було написано в середині XVI століття в Різдвяно-Богородицькому монастирі села Пересопниця. Це був перший

переклад біблійного тексту на староукраїнську мову, що зробило його безцінною пам'яткою української писемності. Оригінал книги зберігається в рукописному відділі Державної бібліотеки НАН України у Києві, але раз на п'ять років він покидає місце свого зберігання і служить символом, на якому присягають президенти України на інавгурації [37, 38].

У 2024 році було відкрито виставковий простір «Пересопниця Арт», створений за підтримки уряду Німеччини та Goethe-Institut. Цей простір став важливим етапом у розвитку центру, сприяючи залученню нових відвідувачів та підвищенню культурного іміджу регіону. Центр складається з кількох основних частин:

1. Музей української першокниги (Пересопницьке Євангеліє): У музеї представлено багато старовинних книг, макет монастиря Пресвятої Богородиці, але найголовнішим символом центру «Пересопниця» та музею першокниги є Пересопницьке Євангеліє. Книгу було написано завдяки сприянню княгині Анастасії Заславської, переклад тексту книги з болгарської мови на староукраїнську мову було здійснено в Різдвяно-Богородицькому монастирі у 1556–1561 роках. Це старовинна книга вагою 9 кг 300 г, складається з 482 аркушів. Рукопис прикрашений багатьма орнаментами, мініатюрами, за своїм оформленням Євангеліє немає собі рівних серед інших українських рукописів. Оригінал книги зберігається в рукописному відділі Державної бібліотеки НАН України у Києві. Нині старовинна пам'ятка набула значного політичного значення, так як під час інавгурації Президент України дає присягу саме на Пересопницькому Євангеліє [39].

2. Археологічний музей: На першому поверсі музею можна побачити більше ніж тисячу викопних артефактів цієї місцевості за княжих часів, а також сотні книг Євангеліє, написаних на різних мовах світу. Серед експонатів — макет Різдвяно-Богородицького монастиря та факсимільне видання Пересопницького Євангелія [39]. На жаль, оригінал Першокниги неможна

побачити, тому що він зберігається у рукописному відділі Національної бібліотеки НАН України у Києві. Але раз на п'ять років вона покидає місце свого зберігання і служить символом, на якому присягають президенти України на інавгурації [39].

3. Музей під відкритим небом «Княже місто»: Це реконструкція середньовічного поселення, яка демонструє побут жителів княжого міста. На території розташовано муляж давніх укріплень, садиби та церква того часу, що побудована на старовинному фундаменті [39].

4. Археологічні розкопки в урочищі Пастівник: Влітку науковці центру провели археологічні розкопки в урочищі Пастівник, де було знайдено господарську будівлю X століття з глинобитною піччю, а також фрагменти глиняного посуду та інші артефакти, що датуються X–XII століттям. Ці знахідки стали важливим внеском у вивчення історії регіону [39].

У 2024 році Культурно-археологічний центр «Пересопниця» відвідали майже 4.000 осіб. Для них було організовано майже 300 екскурсій, серед яких були спеціальні акції та безкоштовні заходи для військовослужбовців і ветеранів. Однією з важливих подій стало відкриття виставкового простору «Пересопниця Арт», яке було здійснено за підтримки уряду Німеччини та Goethe-Institut [37, 38].

У музейному комплексі зберігається унікальна колекція Біблії понад 100 мовами світу, зібрана колишнім випускником кафедри івент-індустрій, культурології та музеєзнавства Миколою Федоришиним.

Це один із останніх музейних центрів, створених на Рівненщині і спрямований на активну популяризаторську діяльність. І в цьому плані цей Центр помітно вирізняється з поміж інших музейних установ. Однак все ті ж фінансові проблеми змушують його постійно переформатовувати власну практичну діяльність, адже брак коштів не дає змоги утримувати навіть штат цієї структури, не кажучи вже про планомірні дослідницькі роботи.

Інакше кажучи, музейна мережа Рівненщини може скласти конкуренцію регіональним музейним структурам, однак для цього потрібно здійснити низку організаційно-фінансових та кадрових кроків, за допомогою яких помітно оновити матеріально-технічну базу, покращити кадровий склад працюючих, здійснювати постійне підвищення їх професійної кваліфікації. І лише у такий спосіб можна сподіватися на вихід із ситуації, що склалася.

РОЗДІЛ 3. МУЗЕЇ РІВНОГО ЯК ОСЕРЕДКИ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ.

3.1 Рівненський обласний краєзнавчий музей.

У системі українських культурно-освітніх інституцій краєзнавчі музеї займають особливе місце. Вони не лише репрезентують минуле певного регіону, а й формують історичну пам'ять, сприяють збереженню нематеріальної спадщини та утверджують культурну ідентичність. Одним із таких важливих осередків є Рівненський обласний краєзнавчий музей — один із найбільших та найстаріших музейних закладів Волині й Полісся [20, 41, 43].

Його діяльність охоплює не лише збір, зберігання та презентацію історико-культурних цінностей, а й широку наукову, просвітницьку та виховну роботу. Музей став центром збереження унікального матеріалу про природу, археологію, етнографію, історію краю, його відомих постатей та культурні трансформації протягом століть. Завдяки різнобічним виставкам, музей виконує важливу функцію посередника між минулим і сучасністю, формуючи цілісний образ регіону [41].

Особливої уваги заслуговує багатство його фондів, які охоплюють сотні тисяч одиниць зберігання: від предметів трипільської культури до сучасних артефактів. Унікальною є також будівля музею — колишній палац князів Любомирських, який сам по собі є архітектурною пам'яткою XVIII століття. Цей симбіоз історичного простору та змістовного наповнення створює потужний культурний магніт, що приваблює науковців, туристів, учнівську молодь та всіх, хто прагне глибше пізнати Рівненщину [41].

Ідея створення музею в Рівному виникла ще на початку XX століття, коли в місті активно розвивались культурно-просвітницькі ініціативи. У 1920–30-х роках зростає інтерес до вивчення історії Волині, зокрема — археологічних розкопок, народних промислів, фольклору. Значну роль у формуванні історичної свідомості відігравала діяльність польських науковців, краєзнавчих

гуртків та аматорських історичних товариств, які вели збір експонатів, влаштовували локальні виставки [41].

Ці ініціативи стали підґрунтям для створення постійної музейної установи, яка б систематизовано презентувала природну й культурну спадщину регіону.

Офіційна дата заснування музею — 1940 рік, коли Волинь було включено до складу УРСР. Указом Радянської влади на базі наявних колекцій було створено Рівненський обласний краєзнавчий музей. Заклад розташували в одній із найвеличніших будівель міста — палаці князів Любомирських XVIII століття, що раніше виконував адміністративну функцію.

Перші фонди музею формувалися з експонатів, вилучених із приватних колекцій, церков, костелів та шкіл. Незважаючи на складні умови (воєнний період, обмежені ресурси), музей швидко почав виконувати свою культурно-освітню місію [20].

Під час нацистської окупації (1941–1944) музей тимчасово припинив свою офіційну діяльність. Частину цінних експонатів було втрачено або вивезено. Проте завдяки зусиллям місцевих ентузіастів вдалося зберегти чималу частину фондів, які після війни стали основою для відновлення повноцінної роботи закладу [20].

У 1950–70-х роках музей зазнав значного оновлення. Було сформовано нові експозиційні зали, розширено фонди за рахунок археологічних досліджень у регіоні. Серед нових надходжень — матеріали з розкопок городищ на території давньої Волині, етнографічні предмети з сільських громад, рідкісні документи періоду УНР та Другої світової війни. У 1980-х роках розпочався процес модернізації підходів до експозицій — від тематичних стендів до створення цілісних експозиційних блоків із художнім оформленням [20].

Із 1991 року музей розпочав нову сторінку своєї історії. Особливу увагу

було приділено формуванню нової, національно орієнтованої експозиції. В музеї з'явилися зали, присвячені Рівненщині у період визвольних змагань, діяльності ОУН-УПА, радянським репресіям та Чорнобильській катастрофі. Також музей став майданчиком для обговорення історичних тем, які раніше замовчувалися. Паралельно розпочалося активне поповнення колекцій бурштину, розвиток наукових конференцій, презентацій, міжнародних співпраць із музеями Польщі, Литви, Німеччини. У 2001 році на базі музею було відкрито відділ «Музей бурштину», який згодом став одним із головних об'єктів відвідування [20].

Рівненський обласний краєзнавчий музей розміщено в одній з найвизначніших історичних будівель міста — колишньому палаці князів Любомирських, зведеному в середині XVIII століття. Цей архітектурний ансамбль є яскравим прикладом пізнього бароко з елементами класицизму, що характерні для елітної палацової архітектури Речі Посполитої. Будівлю споруджено приблизно у 1770–1780-х роках на місці давнього укріплення. За однією з версій, автором проекту міг бути архітектор Ян Якоб де Вітте — один із найвідоміших архітекторів польсько-українських земель XVIII століття. Палац був резиденцією магнатського роду Любомирських, що мав впливові політичні та економічні позиції у Речі Посполитій. У першій половині XIX століття будівля втратила свою житлову функцію та була переобладнана під адміністративні цілі. За радянських часів використовувалася як державна установа, аж поки в 1940 році не стала осередком нового краєзнавчого музею [20].

Будівля музею є двоповерховою, витягнутою у плані, з центральною частиною, яка акцентована ризалітом та входом. Центральний фасад прикрашає портик з пілястрами та скромним фронтоном, типовим для класицистичної архітектури. Стіни тиньковані, мають характерні симетричні вікна з лучковими перемичками. Внутрішнє планування — анфіладне: експозиційні зали

розташовані послідовно вздовж осі будівлі, з переходами, що зберегли історичну композицію палацового типу. Частина інтер'єрів має реставровані декоративні елементи: ліпнину, фрагменти живопису та оригінальні дерев'яні конструкції. Особливу увагу привертає внутрішній двір, який зберіг сліди старої фортифікаційної системи — частини валів та залишки мурів, що свідчать про оборонне минуле цієї території [20].

У 1970-х роках палац Любомирських був внесений до реєстру пам'яток архітектури національного значення. У 1986–1988 роках відбулася реставрація фасадів і покрівлі, а також часткове оновлення внутрішніх приміщень під потреби музейної експозиції. Було встановлено спеціальне освітлення, кондиціонування для збереження фондів та покращено умови для екскурсій. Нині будівля потребує часткового оновлення: зокрема, модернізації інженерних систем, збереження історичної цінності дерев'яних перекриттів, а також подальшої реставрації внутрішніх декоративних елементів. Однак навіть у нинішньому стані палац є важливим об'єктом культурної спадщини Рівненщини [20].

Палацова архітектура формує особливу атмосферу музею. На відміну від новобудов, які часто мають стерильне музейне середовище, тут історичний простір сам по собі є експонатом. Високі стелі, масивні двері, товсті стіни, автентичні сходи створюють відчуття занурення в інший час. Зали мають природне освітлення, а старовинна структура будівлі гармонійно поєднується з сучасними виставками. Відвідувачі можуть не лише споглядати експозицію, а й відчувати присутність історії фізично — через простір, атмосферу, матеріал [41].

Рівненський обласний краєзнавчий музей володіє однією з найрепрезентативніших колекцій в Україні серед обласних музеїв. Його фонди нараховують понад 140 тисяч одиниць зберігання, що охоплюють найрізноманітніші сфери: від археології й етнографії до фотографії, нумізматики та природничих зразків. Ці колекції не тільки зберігають спадщину

Полісся, а й формують ширший історичний контекст усієї України [41].

Один із найдавніших і найцінніших розділів музейного зібрання — археологічна колекція. Вона охоплює артефакти, починаючи з доби неоліту (V–IV тис. до н.е.) і закінчуючи пізнім середньовіччям. Значну частину становлять знахідки з розкопок трипільської, комарівської, милоградської та черняхівської культур. Особливо цінними є: глиняний посуд, знаряддя праці, кістяні прикраси; елементи поховального інвентарю з курганних поховань; фрагменти давньоруської кераміки та зброї, знайдені на території Рівного та Дубна. Колекція є джерельною базою для досліджень у сфері історії заселення Волинського Полісся.

Окрема гордість музею — етнографічна колекція, яка зібрана з різних районів Рівненщини протягом XX століття. Вона ілюструє побут, традиції, обряди українців Полісся та Волині. До неї входять: традиційний одяг — вишиванки, керсетки, кожухи, головні убори; побутові речі — глиняний посуд, дерев'яні ложки, рублі для прасування, ткальні верстати; обрядові предмети — весільні рушники, писанки, дідухи. Колекція розкриває глибину народного мистецтва та є основою для постійної експозиції «Традиційна культура українців Рівненщини» [41].

У зв'язку з геологічними особливостями регіону, музей приділяє велику увагу бурштину. Колекція бурштину налічує понад 3000 зразків, з яких багато мають інклюзи — рештки доісторичних рослин і комах. Найбільші зразки важать понад 2 кг. Колекція включає: природні зразки різних відтінків та форм; вироби з бурштину — прикраси, мозаїки, скульптурні композиції; інструменти для обробки, що демонструють техніку бурштинорізьби. На основі цих фондів створено Музей бурштину, який є одним із найпопулярніших відділів [44].

Фонд історичних документів містить матеріали від XVII століття до сьогодення. Тут зберігаються: акти, метричні книги, листування; документи періоду Української революції 1917–1921 рр.; матеріали радянської доби та

часів німецької окупації; архіви громадських організацій, освітніх установ, окремих діячів культури. Фотоколекція охоплює період від кінця XIX століття. Вона відображає життя міст і сіл Рівненщини, архітектуру, транспорт, побут, народні свята. Частина знімків є рідкісними і мають виняткову історичну цінність.

Музей має обширну колекцію монет, медалей, орденів і значків. Серед найцікавіших — монети Римської імперії, знайдені на території краю, а також українські гроші часів Центральної Ради й радянські нагороди. Ця колекція використовується у тематичних виставках і як наочний матеріал для вивчення економічної історії.

У фондах зберігаються твори українських художників XX–XXI століть, ікони, а також предмети декоративного мистецтва: вишивка, ткацтво; кераміка, художнє різьблення по дереву. Особливе місце займає збірка волинських ікон XVIII–XIX століть, які є свідченням глибокої духовної традиції краю.

Музей має також природничий розділ: гербарії, мінерали, опудала тварин, колекції комах. Цей фонд створений у співпраці з науковцями та школами. Частина матеріалів використовується у виставках про природу Полісся, біорізноманіття, охорону довкілля.

Рівненський обласний краєзнавчий музей має велику експозиційну площу, що охоплює декілька тематичних залів, присвячених природі, історії, культурі та мистецтву Рівненщини. Частина експозицій є постійними, інші — змінними, побудованими на основі тимчасових виставок, що відображають актуальні події або відзначення ювілеїв, постатей, подій. Усі виставки організовані за сучасними музейними принципами: логічна структура, візуальна привабливість, доступність для відвідувачів різного віку.

Один із найдавніших і найпопулярніших залів, присвячений природному багатству Полісся: ландшафтні діорами (болота, ліси, річки); опудала тварин (лось, риса, сова, бобер, журавель); гербарії та мінерали, зразки бурштину;

інформаційні стенди про біорізноманіття, охорону природи, Чорнобильську зону. Цей зал слугує важливою частиною еколого-просвітницьких програм для школярів і студентів.

Представлено зразки матеріальної культури періодів від неоліту до Київської Русі: кам'яні знаряддя праці, бронзові прикраси, фрагменти посуду; копії археологічних розкопок житла; реконструкції стародавнього поховання з інвентарем; макети поселень і курганів. Ця експозиція ілюструє процес заселення території краю та його місце в європейській доісторії.

Історія Волині у середні віки. Тут представлено: предмети з княжих часів: зброя, ключі, прикраси; гравюри, карти, копії грамот; відомості про замки, монастирі, ремесла та розвиток міст. Особливу увагу приділено постаті князів Острозьких і релігійно-культурному центру в Острозі.

Новий час та XIX століття. Цей зал демонструє: вплив Австро-Угорщини, Російської імперії та Польщі; предмети побуту, зразки одягу, музичні інструменти; фотографії міст і сіл кінця XIX – початку XX ст. Зал також містить матеріали про розвиток шкільництва, промисловості, місцевого самоврядування.

Події XX століття Це найглибший розділ історичної експозиції, що охоплює: революції 1917–1921 років, діяльність УНР, ЗУНР; польську окупацію міжвоєнного періоду; Другу світову війну, Голокост, партизанський рух; повстанську боротьбу УПА, радянські репресії; період Незалежності, Майдан, сучасну війну з Росією. У залі представлені документи, особисті речі воїнів, побут повоєнного періоду, інтерв'ю свідків.

Музей бурштину (як окремий відділ). Хоча він структурно є відділом музею, бурштинова експозиція має настільки унікальний характер, що його часто виділяють окремо. Тут можна побачити: найбільші зразки бурштину, знайдені на Рівненщині; інклюзи — рослини й комахи в камені; сучасні вироби з бурштину: ікони, прикраси, панно; інструменти для обробки, процес

створення виробу. Експозиція поєднує природничу науку, естетику та проблематику нелегального видобутку [44, 41].

Серед унікальних предметів, які є візитівками музею: бурштинова глыба вагою понад 2 кг з унікальними інклюдзами; справжня давньоруська сокира XI ст., знайдена на території Рівного; вишиті рушники з орнаментами, типовими лише для північної Рівненщини; козацька люлька XVII століття з гербом; особисті речі вояків УПА, знайдені у сховках у лісах Сарненщини; архіви видатних краєзнавців — Кулика, Басюка, Гнатюка [44].

Експозиційна політика музею поєднує традиційні та інноваційні підходи, забезпечуючи доступ до знань для найширшої аудиторії. Вона формує цілісний образ Рівненщини: як регіону з глибоким історичним корінням, природною унікальністю і національною свідомістю [44].

3.2 Літературний музей Уласа Самчука.

Рівненський літературний музей Уласа Самчука – визначний осередок культурної пам'яті, присвячений життю і творчості видатного українського письменника, публіциста та громадського діяча. Улас Самчук – автор епохальних творів «Марія», трилогії «Волинь», романів «Ост» та «Юність Василя Шеремети», які стали визначальними для розвитку української прози XX століття. Вибір Рівного для створення музею не випадковий: у 1930-х роках Улас Самчук жив і працював у цьому місті, редагуючи газету «Волинь» і активно долучаючись до культурного життя регіону. Насамперед музей фокусує увагу на рівненському періоді життя та діяльності Уласа Самчука. Цікавим є те, що про літературу і її творців, про час і його провідних діячів музейна експозиція розповідає виключно словами Уласа Самчука.

Ідея створення музею належала громадським діячам Рівненщини, які прагнули увічнити пам'ять про письменника на його «волинській землі». Офіційне відкриття музею відбулося 1 лютого 2001 року, до 95-річчя від дня народження Уласа Самчука. Музей є структурним підрозділом Рівненської

обласної універсальної наукової бібліотеки і розміщується у невеликому, але атмосферному приміщенні у центрі міста. Вагому роль у наповненні експозиції відіграли місцеві краєзнавці, літературознавці, працівники бібліотеки та небайдужі рівняни, які передавали особисті речі, книги, фотографії та архівні документи.

Експозиція музею охоплює кілька тематичних розділів. Перший з них присвячений дитинству та юності Уласа Самчука, які пройшли в селах Дермань і Тилявка. У цьому розділі йдеться про його батьків, про навчання у Тилявецькій та Дерманській школах, а також у приватній українській гімназії міста Кременець. Саме в гімназійні роки Улас зробив перші кроки в літературі — у 1926 році в українському ілюстрованому журналі "Наша бесіда", що виходив у Варшаві, з'явилося його дебютне оповідання "На старих стежках". Хоча Самчук так і не зміг скласти випускні іспити через мобілізацію 7 березня до польської армії, період гімназійного життя він майстерно описав у романі "Юність Василя Шеремети". У вітрині музею виставлено два томи першого видання цього твору [45].

Другий тематичний блок під назвою "Серед письменників 'Празької школи'" висвітлює найбільш плідний етап творчого шляху Уласа Самчука, що припав на період його життя у Празі. Саме в цей час були написані та опубліковані найвизначніші твори митця: трилогія "Волинь", романи "Марія", "Гори говорять", "Кулак", а також збірки оповідань "Розбита богиня" і "Віднайдений рай". В експозиції музею представлено майже всі першодруки цих видань, що дозволяє відвідувачам зануритися в атмосферу того періоду. У цьому блоці також подано панораму літературного кола, в якому формувався талант Уласа Самчука — еліту українського письменства, до якої належали такі постаті, як Олександр Олесь, Євген Маланюк, Олена Теліга, Олег Ольжич, Леонід Мосендз, Юрій Клен, Олекса Стефанович та Оксана Лятуринська. Увійшовши до цього вишуканого літературного товариства, Улас Самчук

впевнено й стрімко утвердився в українській літературі, ставши одним із її провідних митців.

Тематичний блок "На білому і вороному" знайомить відвідувачів з періодом повернення Уласа Самчука до Рівного. Експонати – газети, книги, листівки, особисті речі та фотографії – передають дух тієї епохи й вводять у коло однодумців і соратників письменника. Серед них – Тарас Бульба-Боровець, який 6 серпня 1941 року доставив Самчука зі Львова до Рівного; Степан Скрипник – тогочасний посол до польського сейму, що згодом став Патріархом Мстиславом; міський голова Полікарп Бульба, художник Ніл Хасевич, театральний діяч Анатолій Демо-Довгопільський та інші відомі постаті. За їх участі та за безпосереднього сприяння Уласа Самчука в місті було започатковано видавництво та започатковано випуск газети "Волинь", перше число якої побачило світ 1 вересня 1941 року накладом у 12 тисяч примірників.

У тому ж видавництві вийшла й книга Самчука "Марія", доповнена авторською передмовою, наклад якої склав 15 тисяч, і який розійшовся в надзвичайно короткий термін. Експозиція демонструє, як навколо газети "Волинь" гуртувалися кращі патріотичні сили – журналісти, письменники, художники, актори, діячі освіти та культури, і як значний вплив мало слово друковане на суспільну свідомість того часу.

Особливе місце в експозиції займають сторінки співпраці з мистецькою групою київської кіностудії, очолюваною видатним режисером і скульптором Іваном Кавалерідзе, а також із талановитою українською письменницею Оленою Телігою, що стали яскравими прикладами творчого єднання в часи боротьби й національного піднесення [45].

Під час свого перебування в Рівному Улас Самчук відігравав важливу роль у згуртуванні української літературної спільноти. На архівних фотографіях того часу його можна побачити разом з Олексою Сацюком у Дубні, з Віктором Петровим (Домонтовичем) у Кременчуці, а також у компанії Євгена Маланюка

та Аркадія Любченка у Львові. У листах, надісланих на його адресу, згадуються імена визначних представників української інтелігенції – Оксани Лятуринської, Дмитра Донцова, Тодося Осьмачки та інших авторитетних майстрів слова [45].

Велику увагу приділено періоду діяльності Уласа Самчука як редактора газети «Волинь» у 1941–1942 роках. Цей час був надзвичайно складним в історії України, однак саме тоді Самчук зумів реалізувати ідею незалежного українського друкованого слова. У музеї представлені оригінальні номери газети, редакційні статті та публіцистика Самчука, які засвідчують його намагання зберегти українську ідентичність в умовах окупаційної влади. Цей непростий, проте дуже значущий етап життя, який охоплює 1941–1943 роки, Самчук докладно описав у своїх спогадах «На білому коні» та «На коні вороному». Ці видання займають почесне місце в музейній експозиції, слугуючи джерелом глибокого розуміння подій того часу. Четвертий тематичний блок «П'ять по дванадцятій» висвітлює період життя Уласа Самчука у таборах для переміщених осіб на території Західної Німеччини. Там він разом із кількома однодумцями заснував організацію українських письменників за межами рідної країни. Ця спільнота отримала назву МУР (Мистецький Український Рух). На першому з'їзді, що відбувся в Ашафенбурзі, Улас Самчук був обраний головою МУРу. Йому вручили членський квиток №1, який нині зберігається в музеї поряд із іншими документами того часу. Про ці роки наполегливої боротьби за виживання і творчих здобутків Самчук докладно і майстерно розповів у своїх книжках «П'ять по дванадцятій» та «Планета Ді-Пі», які представлені в експозиції.

Про оселення в Торонто, встановлення контактів із українською еміграцією, роботу над другою та третьою частинами епопеї «OST», а також над книгами «Чого не гоїть вогонь», «Живі струни», «На твердій землі» і участь у заснуванні Об'єднання українських письменників за кордоном — «Слово» — розповідають експонати п'ятого блоку музею. Серед них — численні світлини з

особистого архіву Уласа Самчука, які передали до музею розпорядники його спадщини, подружжя Оксана та Ярослав Соколики.

Після Другої світової війни заокеанська чужина потребувала здорової робочої сили, тому перші роки еміграції в Канаді були для подружжя Самчуків доволі важкими. Щоб заробити на життя, Улас працював мийником підлоги у банку, а Тетяна — на фабриці.

Улас продовжував писати книги, проте оскільки писав українською мовою, прибуток від них був невеликим. Він постійно брав участь у діяльності Інституту дослідів Волині та Товариства «Волинь».

Документи та матеріали, представлені в експозиції, розповідають про найвизначнішу подію в житті письменника — святкування у 1980 році його 75-річного ювілею та 55-річчя творчої діяльності. Редакція журналу «Современник» висунула Уласа Самчука на здобуття Нобелівської премії. На жаль, він не став лауреатом Нобелівської премії, і цьому було дві поважні причини: відсутність якісного перекладу його творів на інші мови та відсутність державності України. 9 липня 1987 року письменник відійшов у вічність. Через рік у Канаді відкрили музей-архів Уласа Самчука, експонати якого згодом перевезли до України.

Шостий розділ експозиції має назву «Повернення» і присвячений відродженню імені Уласа Самчука на рідних теренах, адже в радянський період було заборонено відкрито вшановувати українських письменників. На Рівненщині знаного земляка офіційно почали вшановувати з 1991 року. Експонати останнього відділу свідчать про відновлення виходу часопису «Волинь» із 20 вересня. А 2 листопада Пласт, ознайомившись із романом «Марія», назвав свій пластовий курінь іменем Уласа Самчука.

Відвідувачі мають можливість побачити фотокопії меморіальних таблиць, встановлених у містах Рівне, Дермань, Дубно; збірки «Волинські шляхи Уласа Самчука» та «Улас Самчук», опубліковані рівненською письменницькою

спільнотою. На світлинах представлені сцени з театральної постановки «Сльози Божої Матері», здійсненої обласним музично-драматичним театром за мотивами роману «Марія», а також макети пам'ятників автору в Рівному і Здолбунові. Окрім цього, у вітринах експозиції демонструються перевидання творів Самчука, наукові дослідження його літературної спадщини, інформація про щорічне літературно-мистецьке свято «Дерманський світильник», а також новостворений журнал рівненських літераторів «Погорина» та «Хрестоматія», обкладинки яких прикрашені скульптурним зображенням Уласа Самчука.

Музей також виконує важливу культурно-просвітницьку функцію. Тут регулярно проводяться літературні вечори, презентації книг, зустрічі з письменниками, наукові конференції, присвячені українській літературі та журналістиці. Особливо активною є співпраця з учнівською та студентською молоддю – організовуються екскурсії, конкурси творчих робіт, читацькі марафони. Таким чином, музей стає не лише місцем збереження пам'яті, а й простором живого діалогу між минулим і сучасністю.

Унікальність Рівненського літературного музею Уласа Самчука полягає у його автентичності та душевній атмосфері. Тут відвідувачі не просто знайомляться з біографією письменника, а й відчують його дух, проникають у внутрішній світ митця, який через слово боровся за українську націю. Музей формує відчуття причетності до великої історії української культури і водночас надихає на власний творчий шлях [45].

3.3 Музей «Ковальські витребеньки» в Рівному.

Ідея створити в Рівному унікальний простір, присвячений ковальському мистецтву й його найекзотичнішим зразкам, виникла наприкінці 2019 року. Ініціаторами виступили місцеві ковалі-аматорі та краєзнавці, які зібрали першу колекцію «витребеньок» – незвичних металевих артефактів, створених на Волині й поза межами традиційної кузні. Урочисте відкриття музею відбулося

15 серпня 2020 року в історичній будівлі колишньої кузні на вулиці Княгині Ольги, 10 [47].

Серце експозиції складають три основні розділи. Перший демонструє автентичні інструменти та знаряддя ковальського ремесла кінця XIX – початку XX століть: молоти, наковальні, кліщі та наочні стенди з техніками кування. Другий розділ присвячений «витребенькам» – декоративним, курйозним або експериментальним виробам. Тут можна побачити ажурні метелики з холодного заліза, годинник із шестерень XIX століття, підсвічники у формі черепаків та інші арт-об'єкти, створені сучасними майстрами. Третя зона містить речі з місцевих кузень: фрагменти старовинних воріт, ковані ґрати та елементи парканів, знайдені під час реконструкції історичних будівель Рівного [48].

Маршрут відвідувача побудовано за принципом занурення: спочатку – історична довідка, далі – тематичні вітрини, наприкінці – інтерактивні робочі зони. Усередині музею збережено автентичний простір старої кузні: на підлозі лежать частини підков, на стінах – оригінальні кування, а в центрі залу – реконструйований робочий верстат із наковальнею та горном [48].

Музей активно проводить майстер-класи з ковальства для школярів і дорослих: від базових технік до створення власного «витребенька». Регулярно запрошують запрошених кузнів з різних регіонів України для демонстрацій «живого кування». На базі музею влітку щороку відбувається фестиваль «Місто заліза», де обирають найцікавіші арт-предмети, проводять лекції про історію металургії та майстерні з художнього кування [48].

Рівненський музей «Ковальські витребеньки» Ніни Кроки відіграє важливу роль у збереженні народних ремесел Волині. Він популяризує маловідомі традиції, перетворює ремесло на сучасне мистецтво та приваблює туристів. Місцеві жителі пишаються своїм нетиповим музеєм і залучають до нього школярів, студентів мистецьких й історичних спеціальностей [46].

Музей «Ковальські витребеньки» поєднує історію та сучасність, освіту й

розваги, традиційне ремесло та арт-експерименти. Він демонструє, що кування – це не лише індустріальна діяльність, а й джерело натхнення для художників і дизайнерів, а також важлива частина культурної спадщини Рівненщини.

І саме низка подібних музейних осередків створює оригінальне обличчя музею як установи культури на Рівненщині. Вони демонструють певні креативні аспекти в організації музейної практики, підкреслюють необхідність формування групи не байдужих осіб, які переймаються подібними питаннями. Тож лише регіональний лідер у будь-якій справі здатен поглянути на неї іншими очима і перетворити традиційну форму у достатньо привабливий варіант проведення вільного часу не лише місцевим населенням, але й численними туристами.

Подібні типи музеїв можна вважати важливою складовою креативних індустрій, так потрібних нині Україні. Позаяк вони є важливим стимулом для підвищення соціальної активності населення.

РОЗДІЛ 4. ЗНАЧЕННЯ МУЗЕЇВ ТА АРТ-ГАЛЕРЕЙ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОСТІ.

Музеї та артгалереї Рівненської області у сучасному контексті виконують набагато глибшу функцію, ніж лише збереження культурної спадщини. Вони є живими осередками національної пам'яті, місцями осмислення ідентичності, інструментами формування громадянської свідомості та майданчиками для діалогу між минулим і сучасністю.

1. Формування національної ідентичності та історичної свідомості.

У своїй діяльності музеї регіону – зокрема, Острозький історико-культурний заповідник, Дубенський замок, Рівненський обласний краєзнавчий музей, а також локальні музеї Здолбунова, Сарн, Костополя – не лише демонструють артефакти, а й допомагають сформувати уявлення про тривалість української історії та самотність культури.

Острог як центр книгодрукування через Музей книги та друкарства репрезентує духовні витoki нації – перша Біблія східнослов'янською мовою, діяльність Острозької академії, рукописи та стародруки – усе це створює у відвідувачів відчуття приналежності до величної освіченої традиції.

Дубенський замок втілює ідею оборонної боротьби українського народу за свої землі, незалежність і гідність. Через його експозиції, присвячені військовій справі, архітектурі та побуту, формується зв'язок між поколіннями.

Рівненський краєзнавчий музей охоплює всі ключові етапи історії України, зокрема новітню історію: період УПА, радянські репресії, Чорнобиль, Майдан. Він допомагає переосмислити складне минуле та утвердити українську ідентичність, що є критично важливим у час війни. Утім музею сьогодні потрібно значно зміцнити власну матеріально-технічну базу, оновити кадровий склад, розширити міжкультурну комунікацію.

2. Освітній та просвітницький вплив.

Сучасні музеї Рівненщини – не архаїчні інституції, а активні гравці в інформаційно-культурному просторі.

У музеях Острога проводяться лекції, наукові конференції, майстер-класи, де молодь може інтерактивно знайомитись з історією, друкарським мистецтвом, освітніми традиціями.

Здолбунівський музей поєднує музейну справу з театральними реконструкціями, гастроекскурсіями та квестами – це новий формат залучення покоління, яке звикло до цифрового контенту.

Такі практики відкривають історію через живий досвід, що є особливо важливим в умовах гібридної інформаційної війни – коли історія має не лише навчати, а й захищати ідентичність.

3. Місця пам'яті і духовної терапії.

Музеї Рівненщини часто є не лише освітніми просторами, а сакральними центрами колективної пам'яті.

Каплиця в музеї Здолбунова – приклад музейної сакралізації простору, який стає місцем ушанування жертв тоталітарного режиму. Це – духовна терапія для громади, яка допомагає осмислити трагедії та травми ХХ століття.

Гурбинський бій, відображений у живописі та експозиціях, трансформується у символ нескореності та боротьби за свободу, надзвичайно актуальний у час сучасного російсько-українського конфлікту (війни)

4. Сприяння культурному розвитку і туризму.

Музеї стають також рушіями регіонального розвитку, вони залучають туристів і створюють умови для креативної економіки.

Музей бурштину у Рівному чи унікальна експозиція повстанської хірургії у Здолбунові – це приклади нішевих, але водночас автентичних туристичних продуктів, які підвищують привабливість краю, стимулюють збільшення туристів.

5. Символи сучасного наративу спротиву та гідності.

Музеї дедалі частіше виступають як агенти змін – не лише зберігаючи, а й формуючи сучасну історію, вони фіксують події Революції Гідності, війни з росією, волонтерського руху.

Через експозиції, присвячені новітній історії, музеї дають змогу осмислювати сучасність через призму гідності, опору, єдності. Однак і в цьому процесі потрібен фаховий підхід, наявність «бачення» проблеми і шляхів її вирішення, потужна організаційно-методична підтримка та наявність фахівців, здатних це якісно організувати.

Галерейна діяльність – відносно нова справа для Рівненщини. Однак понад 10-літній період її функціонування підтвердив високе реноме її у духовних уподобаннях місцевого населення та численних туристів. Однак і в даному випадку важливою є роль лідера. У цьому варіанті – власників структури – Алли і Леоніда Волошунів. Саме вони перетворили свою галерею не лише у важливий експонентський майданчик, але й постійно накопичують нові арт-зразки, здатні створити належну конкуренцію багатьом музеям країни.

До того ж ця структура активно використовується як важлива платформа для обговорення актуальних художніх проблем; є місцем концентрації місцевої художньої інтелігенції та майстрів. Адже значна частина експонувань відбувається за професійного коментаря запрошених мистецтвознавців, які поступово перетворюють Рівне на важливий сегмент сучасного культурного простору.

Ще однією рисою галереї є те, що вона стимулює створення у місці невеличких локацій, спрямованих на освітній художній сегмент, тобто надає можливість молоді здобути елементарні навички з образотворення чи більш глибоких питань стосовно стану функціонування різних видів мистецтва в регіоні.

Принагідно відзначу, що цій структурі присвячено чимало наукових розвідок наукового керівника цього дослідження – С. Виткалова (Виткалов С.В.

Рівненські митці в галереї «Євро-Арт». *Рівне-експрес*. 2011. № 42 (760). 20 жовт. С. 4; . Виткалов С.В. «Симфонія кольору» Миколи Глуценка. *Рівне-експрес*. 2011. № 46 (764). 17 листоп. С. 4; Виткалов С.В. «Мистецька яфіня» в галереї європейського живопису «Євро-арт». *Теле-ракурс*. 2012. № 13 (349). 22 берез. С. 2; Виткалов С.В. Мистецька спадщина доби модернізму у місті Рівному. *Теле-ракурс*, 2012. № 40 (375). С. 1; Виткалов С.В. «Філософія мистецтва» Пабло Пікассо в Рівному. *Волинь*, 2015. № 17 (1220). 22 трав. С. 6; Виткалов С.В. Чергова презентація живопису у Рівному: В. Гвоздинський. *Волинь*, 2016. № 18 (1268). 6 трав. С. 2; Виткалов С.В. «Давид Бурлюк у Рівному». *Рівне-експрес*, 2016. № 24. 10 черв. С. 3; Виткалов С.В. Презентація творчості Д.Бурлюка у Львові (з колекції «Євро-Арт»). *Волинь*, 2018. № (1370). 4 трав. С. 2; Виткалов С.В. Іван Марчук у Рівному. *Культура і життя (Київ)*, 2020. № 16. 28 серп. С. 4).

Тож лише підвищення загальної культури населення дасть можливість і музейно-галерейній мережі регіону активно розгорнути власну діяльність і стати потрібною суспільству. А місцевій владі – переглянути ставлення до установ культури і за їх допомогою сформувати потужний потенціал духовного впливу на населення.

ВИСНОВОК

Проведений аналіз фахової літератури та музейної регіональної практики підтвердив наступне:

- Музей як культурний феномен являє собою майже унікальну структуру, що поєднує минуле та сучасне. Однак його проблематика має достатньо різноспрямовану фахову літературу, переважна більшість з якою торкається питань організації музейної діяльності як такої, сутності цієї структури тощо.

- У той же час регіональний музейний простір у фаховій літературі представлений явно недостатньо і, як правило, невеличкими повідомленнями у місцевій періодиці, авторами яких є історики-краєзнавці. Більш глибокий аспект розгляду фахових питань можна знайти у наукових розвідках науково-педагогічних працівників місцевих ЗВО, аспірантів чи докторантів, які у тій чи іншій мірі торкаються визначення ролі цього соціального інституту в суспільстві.

- Бракує фахового аспекту й у висвітленні професіональних питань розвитку цієї інституції, незважаючи на факт існування в області достатньо презентабельної музейної мережі та рештків замкової.

- Музеї та артгалереї Рівненської області постають не лише як зібрання артефактів, а як живі культурні осередки, що відображають глибину історичного досвіду, духовну спадщину та культурну динаміку регіону. Вивчення музейної мережі Рівненщини дозволяє побачити її розмаїття, змістовну глибину й здатність реагувати на виклики сучасності. З одного боку, ці установи дбайливо зберігають минуле, забезпечуючи міжпоколіннєвий діалог. З іншого – вони постають як учасники культурного життя сьогодення, які активно формують громадянську свідомість і національну ідентичність.

- Музеї Острога, зокрема Музей книги та друкарства та Музей історії Острозької академії, втілюють ідею інтелектуальної спадковості українського

народу. Їх діяльність підкреслює роль гуманітарних знань та просвітництва як фундаменту державності. Такі інституції відновлюють і осмислюють історичні витоки національної освіти, зокрема через постать князів Острозьких та діяльність Івана Федорова. Вони вчать цінувати духовні надбання і демонструють, що національна культура – це не застигла форма, а живий процес оновлення. Дубенський замок, окрім своєї архітектурної унікальності, уособлює символ оборони українських земель, витривалості перед зовнішніми загрозами, тяглості воєнної історії та культури фортифікацій. Музейна експозиція замку занурює відвідувача у матеріальну і ментальну атмосферу кількох епох, роблячи історію відчутною, майже тілесною. Саме через тактильну й просторову взаємодію відвідувачі усвідомлюють тяглість національної боротьби та цивілізаційного розвитку.

- Рівненський обласний краєзнавчий музей є серцевиною історичної пам'яті регіону, де зібрано і систематизовано багатющі матеріали з археології, етнографії, історії, природи, мистецтва. Він став не лише сховищем артефактів, а й науковим центром, освітнім майданчиком і майстернею національного наративу. Через виставки, конференції, тематичні експозиції музей виконує посередницьку функцію між минулим і сьогоденням, що особливо важливо в умовах війни, коли національна свідомість потребує опори на історичну правду.

- Локальні музеї – як-от у Здолбунові, Костополі, Сарнах – демонструють унікальну трансформацію музейної справи: від статичних експозицій до інтерактивних просторів, що синтезують історію, сучасні медіа, театральні дії, квест-зони, гастрономічні маршрути. Такі підходи роблять музеї близькими для молоді, емоційно чутливими, відкритими до осмислення складної історії ХХ століття, зокрема періодів радянського терору, боротьби УПА, воєн, окупацій, репресій. У той же час і в цих локаціях через брак коштів для реконструкції, відсутність належного контролю за фаховим рівнем працюючих, брак ефективної системи підвищення кваліфікації співробітників

не дозволяє таким музеям посісти те місце, яке б вони могли посідати у сучасному культурному просторі.

- Однак і регіональні музеї через брак належної якості фахівців, рівня їх соціальної активності, а головне – відсутність фахового контролю за їх діяльністю, призводить до того, що ці структури на регіональному рівні фактично ледь жевріють і неефективно здійснюють чи реалізують ті функції, які на них покладає територіальна реформа.

- Дослідження музейної сфери Рівненщини крізь призму сучасності засвідчує, що музеї тут не лише виконують роль охоронців спадщини. Вони є активними учасниками суспільних змін, рупорами правди, осередками національного опору і культурної еволюції. Їх місія — не лише зберігати, а й пояснювати, надихати, об'єднувати. Саме тому в умовах боротьби за державну незалежність, відновлення історичної справедливості та пошуку спільної ідентичності музейні установи регіону набувають виняткового значення як чинник соціальної стійкості, громадянського виховання і духовного згуртування нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Галабурда Ю. А. Дермань у новітній історії. Рівне : ПП «Дятлик С.», 2014. 296 с.
2. Давидюк Р., Жив'юк А., Марчук В., Остапук В. Здолбунів в історико культурному просторі Волині. Вип. 1. Луцьк : ФОП Гадяк Ж. В., друкарня Волинь-Поліграф, 2024. 104 с.
3. Жив'юк А., Фелонюк А., Александрович В. та ін. Дермань і Мізоч в історії та культурі Волині. Рівне, 2021. 318 с.
4. Кузьменко І. В. Історія Дубенського замку: археологічні дослідження і музейні експонати. Київ : Вид-во Наукової думки, 2018. 256 с.
5. Музей історії Острозької академії [Електронний ресурс]. Офіційний сайт Національного університету «Острозька академія». Режим доступу:<https://museum.oa.edu.ua/експозиція-історії-острозької-академії/> Дата звернення: 21.05.2025.
6. Музей книги та друкарства [Електронний ресурс] // Офіційний сайт музею. Режим доступу: https://www.mkdu.com.ua/kolektsiia/pershyj-poverkh/?utm_source=chatgpt.com Дата звернення: 14.04.2025.
7. Музей книги та друкарства в м. Острог [Електронний ресурс]. *Rivne.travel* — офіційний туристичний портал Рівненщини. Режим доступу: <https://rivne.travel/inspiration/muzej-knigi-ta-drukarstva-v-m-ostrog-> Дата звернення: 21.05.2025.
8. Музей нумізматики [Електронний ресурс]. *Rivne.travel* — офіційний туристичний портал Рівненщини. Режим доступу: <https://rivne.travel/locations/muzej-numizmatiki> Дата звернення: 14.04.2025.
9. Новини Рівненщини «Rivne.News». Дубенський замок: оборонна фортеця Волині [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rivne.news/dubno-castle-history> Дата звернення: 14.04.2025.

10. Новини Рівненщини «Rivne.News». Костопільський музей лісу – центр екологічної освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rivne.news/kostopil-museum-lesu> Дата звернення: 14.04.2025.
11. Офіційний сайт Дубенського замку. Історія замку та музейні експозиції [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dubnocastle.ua> Дата звернення: 14.04.2025.
12. Офіційний сайт Костопільського лісництва. Костопільський музей лісу [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kostopil.lis.gov.ua/museum> Дата звернення: 14.04.2025.
13. Острозька академія – туристична інформація [Електронний ресурс]. *Острозька Вежа*. Режим доступу: <https://ostvr.com/uk/ostozka-akademia/info> Дата звернення: 21.05.2025.
14. Презентація колекції монет-писанок відбулася в Острозі [Електронний ресурс]. *ITV Media Group*. 2024. Режим доступу: <https://itvmg.com/news/prezentatsiya-kolektsii-monet-pisanok-vidbulasya-v-ostrozi-foto-95759>. Дата звернення: 14.04.2025.
15. Регіональний культурний портал «Ridna.ua». Сарненський історико-етнографічний музей [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ridna.ua/museums/sarnenskyj-istoryko-etnohrafichnyj-muzej/> Дата звернення: 14.04.2025.
16. Рівненський інформаційний портал «Rivne-Day.com». Музей книги та друкарства в Острозі [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://rivne-day.com/book-museum/?utm_source=chatgpt.com Дата звернення: 14.04.2025.
17. Рівненський інформаційний портал «Rivne-Day.com». Сарненський історико-етнографічний музей [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rivne-day.com/sarnen-museum/> Дата звернення: 14.04.2025.

18. Рівненський туристичний портал «Rivne.Travel». Дубенський замок – історія та пам'ятка архітектури [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rivne.travel/locations/dubenskyi-zamok> Дата звернення: 14.04.2025.
19. Рівненський туристичний портал «Rivne.Travel». Музей лісу в Костополі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rivne.travel/locations/museum-lesu-kostopil>. Дата звернення: 14.04.2025.
20. Сидорчук О. П. Фортифікаційна архітектура Волині. Рівне : Рівненський краєзнавчий музей, 2017.
21. Туристичний портал Рівненщини «Rivne.Travel». Комунальний заклад Сарненський історико-етнографічний музей Сарненської міської ради [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rivne.travel/locations/komunalnij-zaklad-sarnenskij-istoriko-etnograficnij-muzej-sarnenskoj-miskoi-radi> Дата звернення: 14.04.2025.
22. Усадьба Шейненберга — Музей нумізматики [Електронний ресурс]. *Rest.guru.ua — туристичний портал.* — Режим доступу: https://rest.guru.ua/ua/ostrog/places/1885-usad_ba_shejnerberga_muzej_numizmatiki_ Дата звернення: 14.04.2025.
23. Читомо — освітній портал про книги та культуру. Чому варто відвідати Музей книги та книгодрукування в Острозі [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://chytomo.com/chomu-varto-vidvidaty-muzej-knyhy-ta-knyhodrukuvannia-v-ostrozi/?utm_source=chatgpt.com Дата звернення: 14.04.2025.
24. Чем вражатиме оновлений музей історії Острозької академії? [Електронний ресурс]. *Вісті Рівненщини.* 2022. Режим доступу: <https://visti.rovno.ua/news/chim-vrazhatime-onovleniy-muzej-istorii-ostrozkoj-akademii> Дата звернення: 21.05.2025.
25. Інформаційний портал «Itvmg.com». У музеї в Сарнах передали речі з околиць Бахмута [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://itvmg.com/news/u-muzey-v-sarnakh-peredali-rechi-z-okolits-bakhmuta-82665>

Дата звернення: 14.04.2025.

26. Інформаційний портал «Secretland.info». Історія українського книгодрукування [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://secretland.info/uk/ostroh-books-museum/?utm_source=chatgpt.com Дата звернення: 14.04.2025.

27. Державний історико-етнографічний музей Полісся [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drymba.com/uk/1034821-istoryko-etnohrafichnyu-muzeu-sarnu> Дата звернення: 14.04.2025.

28. Музей Свято-Георгіївської церкви та історії села Кунин [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://muzej-istorii-sela-kunin.webnode.com.ua/muzej-svyato-georgijivskoj-tserkvi-ta-sela-kunin/> Дата звернення: 06.12.2024.

29. Остапук В. П. Здолбунів. Частина друга: у складі Другої Речі Посполитої (1920-1939). Рівне : Овід, 2020. 300 с.

30. Тищенко О., Кіреєв Ю. Здолбунів на Волині. Історичний вернісаж. Рівне : видавець Олег Зень, 2007. 192 с.

31. «У Здолбунівському краєзнавчому музеї відкрили експозиційні тури» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://history.rayon.in.ua/news/730577-u-zdolbunivskomu-kraeznavchomu-muzei-vidkrili-ekspozitsiyni-koridori> Дата звернення: 06.12.2024.

32. «Здолбунівський краєзнавчий музей» [Електронний ресурс] // Wikipedia. Режим доступу https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%B1%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%94%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9 Дата звернення: 06.12.2024.

33. Екологічний портал України «ЕсоUA». Музей лісу в Костополі: збереження природи Полісся [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://esco.ua/info/museum-lesu-kostopil>. Дата звернення: 18.04.2025.

34. В Острозі відкрилася оновлена виставка монет [Електронний ресурс]. *Рівненська обласна рада*. 2023. Режим доступу: <https://ror.gov.ua/novyny/v-ostrozi-vidkrilasya-onovlena-vistavka-monet-1730133826> Дата звернення: 14.04.2025.

35. Рівненський туристичний портал «Rivne.Travel». Музей книги та друкарства в Острозі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rivne.travel/inspiration/muzej-knigi-ta-drukarstva-v-m-ostrog-> Дата звернення: 21.05.2025.

36. Horyn.info — регіональний інформаційний ресурс. П'ять інтерактивних цікавинок оновленої експозиції Музею книги і друкарства в Острозі [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://horyn.info/posts/pyat-interaktyvnyh-czikavynok-onovlenoyi-ekspozycziyi-muzeyu-knygy-i-drukarstva-ostroga/?utm_source=chatgpt.com Дата звернення: 14.04.2025.

37. Культурно-археологічний центр «Пересопниця» [Електронний ресурс]. *Rivne-day.com*. Режим доступу: <https://rivne-day.com/cultural-and-archaeological/> Дата звернення: 23.03.2025.

38. Культурно-археологічний центр «Пересопниця» представив новий виставковий простір «Пересопниця Арт» [Електронний ресурс]. *Рівненська обласна рада (ror.gov.ua)*. 2024. Режим доступу: <https://ror.gov.ua/novyny/kulturno-arheologichnii-centr-peresopnicya-predstaviv-novii-1709302263>. Дата звернення: 23.05.2025.

39. Пересопниця: як працював культурно-археологічний центр [Електронний ресурс]. *Рівненська обласна рада (ror.gov.ua)*. 2025. Режим доступу: <https://ror.gov.ua/novyny/peresopnicya-yak-pracyuvav-kulturno-arheologichnii-centr-u-2-1736347013>. Дата звернення: 23.05.2025.

40. Пересопниця – стародавнє княже місто [Електронний ресурс. Volyntravel.com.ua. Режим доступу: <https://volyntravel.com.ua/ancient-slavs/peresopnitsya.html> (Дата звернення: 03.02.2025)
41. Ковальчук Г. Музеї України в контексті цифровізації культурної спадщини: виклики та перспективи. *Краєзнавство*. 2022. № 1. С. 35–42.
42. Digitizing Cultural Heritage in Ukraine [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://digitalculture.org.ua> Дата звернення: 03.03.2025.
43. Гуменюк О. Музейна справа в Україні: історія, сучасність, виклики. Київ : Наукова думка, 2019. 256 с.
44. Мельничук В. Г. Музеї бурштину у місті Рівне. *Наук. зап. Рівнен. Обл. краєзнавчого музею*. Вип. 17, 2019. С. 127.
45. П «Рівнеметалком». Ковальські витребеньки : музей металу [Електронний ресурс]. *Rivnometal.com*. Режим доступу: https://rivnometal.com/metal_museum.html Дата звернення: 14.04.2025.
46. Культура Рівного. Там, де талант... : Музей «Ковальські витребеньки» [Електронний ресурс]. *culture-rivne.com.ua*. Режим доступу: <https://culture-rivne.com.ua/cards/tam-de-talant-muzej-kovalski-vytrebenky/> Дата звернення: 14.04.2025.
47. Travels.in.ua. Музей «Ковальські витребеньки» (Артгалерея ковальства) [Електронний ресурс]. *travels.in.ua*. Режим доступу: <https://travels.in.ua/ukUA/object/5198/muzey-kovalski-vytrebenky-arthalereya-kovalstva> Дата звернення: 12.04.2025.
48. Рівне-day.com. Музей «Ковальські витребеньки» - екскурсії та графік роботи [Електронний ресурс]. *rivne-day.com*. 20.09.2024. Режим доступу: <https://rivne-day.com/rivne-metal-museum/> Дата звернення: 14.04.2025.
49. Рівненський Музей Уласа Самчука [Електронний ресурс] // Мій дім Україна. Режим доступу: <https://mydim.ua/companies/museum/museum-ulas-samchuk/>. Дата звернення: 23.02.2025.

50. Виткалов С.В., Бояр Н.М. Регіональні культурні практики в діяльності музеїв Рівненщини. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб.* Вип. 27 (культурологія). Рівне: РДГУ, 2018. С. 113-118; Виткалов С.В., Кравчик Ю.П. Літературно-меморіальний музей Лесі Українки в культурному просторі Західного Полісся. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб.* Вип. 29. Рівне : РДГУ, 2018. С. 162-167 (культурологія); Шетеля Н.І., Виткалов С.В. Трансформаційні процеси в галузі культури: нові підходи і тенденції. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб.* Рівне: РДГУ, 2019. Вип. 31 (культурологія). С. 169-175 (категорія «Б»); Кравчук Я.Л., Виткалов С.В. Проблеми функціонування музеїв регіону у першому 20-літті ХХІ століття і шляхи їх вирішення. *Наука. Освіта. Суспільство очима молодих: наук. зб.* Вип. ХІІІ. Рівне: РДГУ, 2020. С. 95-97 [180 с.]; Виткалов С.В. Ціннісний ряд художнього життя країни: регіональний вимір. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб.* Вип. 37 (культурологія). Рівне: РДГУ, 2021. С. 57-65 [195 с.] (категорія «Б»); Гоцалюк А.А., Виткалов С.В. Музейна комунікація в практиці діяльності установ культури. *Вісн. Маріуполь. держ. ун-ту. Серія: Філософія. Культурологія. Соціологія.* Маріуполь: МДУ, 2021. Вип. 22. С. 23-32 [153 с.] та ін.

51. Виткалов С.В. Рівненщина: культурно-мистецький потенціал в парадигмах сучасності: монографія / За ред. проф. Виткалова В.Г. Рівне : ПП ДМ, 2012. 416 с., іл.; Виткалов С.В. Вища гуманітарна освіта в просторі регіональних культурних практик: історико-прикладний вимір: монографія. Publishing House of RSEC, Poznań, Poland Рівне : ФОП «Брегін А.Р.», 2024. 887 с. + 28 кольор. вст.; Шпаковська М.П., Виткалов В.Г. Регіональні музеї в контексті комунікаційного менеджменту: *Міжгалузева комунікація в системі функціонування культурних практик*: колективна монографія. Poznań (Poland): Publishing House of RSEC; Рівне : ФОП «Брегін А.Р.», 2024. С. 226-237 [259 с.].